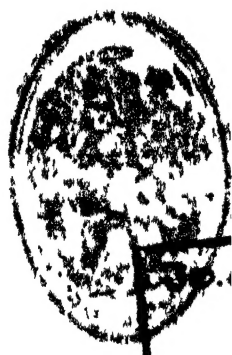

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కొలనాడు

(Journal of the Andhra Academy.)

{ వర్షపాఠి } ౧౯౬౬ వ.సం.

కొలనాడు

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, కొలనాడు, ఆంధ్రప్రదేశ్.
సం. ౧౯౬౬ వ.సం. ముద్రాపాతం. ౧౯౬౬ వ.సం. ౧౦ / ౧౦.

1966-67

శ్రీ చంద్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

(Journal of the Telugu Academy)

కాకినాడ

నర్వధారి నంవత్సరము.

నంపుటము ౩౭

1948-49

నర్వధారి నంవత్వరము.

1948-49

విషయ సూచిక.

	పందిర.	పుట.
1. సాహిత్యవిమర్శలు శ్రీ అప్పల పోతుకలకర్తాచారి.	౧-3	౧-౧౧
2. గ్రంథస్వీకారము	"	౧౨-౧౬
	౪-౬	౨౭-3౮
3. ఇంద్రదర్పణసమీక్ష విద్యాక రాజుని వాగ్విమర్శనము.	౧-3	౧౭-3౨
	౪-౬	౪-౨౪
4. విష్ణుర సుబంధకర్తాచారి విష్ణుర సుబంధకర్తాచారి-విష్ణుర సుబంధకర్తాచారి	౧-3	౪-౧౬
	౪-౬	౧౭-౨౪
5. 1. 1. బ్రహ్మశ్రీ సాహిత్యవిమర్శ కాళిదాస సుబంధకర్తాచారి	౧-3	1-1౪
6. సాహిత్య	౪-౬	౧-౨

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. 32.	{ శర్వధారి. ఆశ్వయుజ-పౌర్ణమిలు }	సంచిక ౪-౬.

సాదామిని

త్రిలింగపత్రికలో (సం. 82-83 సంచిక) సాదామిని, సాదామిని పదములనుగూర్చిన విమర్శనమునందు సాదామినియే సంస్కృతశబ్దమనియు, 'నది తత్సమై తెలుగుక గాన సాదామినియని ఏకవ్యవహారములో కుదురుకొనినది. పదముచివరగల ఇకారసాహిత్యముచే దానిముందలి అధ్వనికూడ ఇకారముగమాటినదని' వ్రాయబడినది. సుప్రసిద్ధనిఘంటువులను, సంస్కృతవాఙ్మయమును బరిశీలింప రెండు పదములను గలవని స్పష్టముగ దెలియుచున్నది. సాదామినియందలి మూర్పు ఆంధ్రమునఁగలిగిన మూర్పుగాదు. భాషాశాస్త్ర మర్యాదలచే నేమి, త్వుత్పత్తి వేటుగనుండుటచేతనేమి, సాదామినిపదము సంస్కృతముననే స్థిరపడినది.

(1) అమరసింహుని నాడలింగానుశాసనమున దిగ్విర్గమున (3-9) తసిక్సాదామినీ విద్యుచ్ఛంఛలాఛపలాసిత అని కలదు.

దీనికి భానుజీవీశీత వ్యాఖ్యానమున (బొంబాయి 1907 సం)
శ్వేతద్వీపః సుదామ-ఇతిశ్రికాండశేషే ఐరావతపర్యాయే-తేనైకదిక్
(4-3-112) ఇత్యు- అన్ (6-4-167)

ఇతిప్రకృతి భావా ట్రిలోపాల్లోపా న భవతః

సుదామూద్రికా-ఇతివా సుదామూతుపుమాన్ వారిధరపర్యత

భేదయోః

సుదామీ మేఘే భవావా-సాదామిని త్యపపాతః । సాదామన్య
పురోభిది తదిత్రద్భేదయోఃప్రియామ్.

ఇందువలన సాదామినియనునది యపపాతమని వ్రాయఁబడి
నది. దీక్షితులవారి వ్యాఖ్యానముననే శతహృదావదవ్యాఖ్యానమున
శతహృదాప్రియాంవజే సాదామిన్యాం చక్రేత్తా యను శ్లోకపాద
ముదహరింపఁబడినది.

(2) అమరమునకు మాహేశ్వరవ్యాఖ్యానమున (బొంబాయి
నిర్ణయసాగర ముద్రణాలయమున 1907 లో ముద్రితము)

సాదామిని విద్యుత్ చంచతాచపలాదశకం విద్యల్లతాయాః-
చంద్రావీచేతిపాతః (పుట 17)

(3) క్షీరస్వామి వ్యాఖ్యానమున (Oriental Book Agency
1941 Edited by Dr Har Dutt Sharma and Sardesai)
అమరమునము సాదామినియనియే ముద్రితము - వ్యాఖ్యానమున
సుదామూద్రికాదిక్ సాదామిని తేనైకదిక్-ఇత్యు-(4-3-112) అని
వ్రాయఁబడినది.

(4) తిరునామంతపురమున బ్రకటింపఁబడిన వంధ్యఘటియ సర్వా
నందుని యమరటీకాసర్వస్వమున సాదామినిత్యపపాతః । తథాచ హరి
ప్రబోధ యామికమ్.

భేంతంబగాను కాంచనసరన మసాదామనీలతా ధామస్తమ్
కవలయ మివసరజస్సరన మసాదామనీలతా ధామస్తమ్
అను శ్లోకము సాహిత్యము.

(5) అనూసరస్వతీ తిరువేంకటాచార్యులవారిచే పరివర్తిత
మగు గురుబాల ప్రబోధికయందు

‘సాదామిని (మూలము)

వ్యాఖ్యా సుదామనా ఐరావతేన సహవర్తత ఇతి సాదామిని
ఇచ్చట సాదామిని అనియు పాఠముగలదు.’

వైవానివలన నమర మూలమున సాదామినియను పాఠముగూడ
గలదనియు, గొండలు వ్యాఖ్యాతలు దాని నపపాఠముగ నైకొని
రనియు నిర్వివాదాంశము. ఇత మిగిలిన నిఘంటువులఁ బరిశీలించుము.

(6) వాచస్పత్యము - సాదామనీ - విద్యుతి - అప్సరోభదేచ-
ఐరావతయోషితి - అనునర్థముల నిచ్చుచు

తత్రజీవితోఽల్లోపే సాదామినిత్యపి—శబ్దరత్నాపి అని
సాదామిని పదవ్యుత్పత్తిగూడ నిరూపించినది.

(7) శబ్దకల్పద్రుమమున—సాదామనీ, సాదామిని, సాదామిని
అను మూడుపదములును గలవు. అందు

సాదామిని—స్త్రీ—విద్యుత్—ఇత్యుతరటీకా—

(౧-3-౬) యథాముకుతసంహారే (3-12)

నవ్వత ధనుర్బలభిదోజలదోహరేషు

సాదామనీస్సురతి నాద్యవిజయతాకా

తడిద్భేదః - యథామహాభారతే (3-58-12)

తత్రస్మరాజతేభైమీ సర్వాభరణభూషితా

నభిమధ్యేఽనవద్యాంగీ విద్యుత్ సాదామిని యథా
అప్సరోభేదః ఇతి హేతుచంద్రః—దేశవిశేషః ఇత్యజయః
సాదామిని—స్త్రీ సాదామిని ఇతి శబ్దరత్నావళి

శబ్దకల్పద్రుమకారుని మతమున సాదామిని పదముగలదనియు,
దానికి కావ్యప్రయోగము లుదాహరింపఁబడినవనియు స్పష్టము.

(8) కేశవకృత కల్పశుకోశః.

కమ్పా సాదామిని విశ్వచ్ఛించలాచ శతహృదా
సాదామిని చ సాదామిని స్తోదినీచాశనిర్వయోః

(బరోడా ప్రతి పుట 896 స్లో 154)

(9) మాహేశ్వరసూరి - విశ్వకోశః

సాదామిన్య ప్సరోభేదే తటిత ద్భేదయోరపి

సాదామిని-స్త్రీ - సాదామిని యను నప్సరస, మెఱువు - మెఱువులో
భేదము.

(10) శహాజీ - శబ్దరత్నసమన్వయ కోశమున (బరోడా ప్రతి)
నయిదుస్థలముల సాదామిని ప్రశంసగలదు.

సాదామిన్యాంచ ఖద్యోతే గదితా - పు 48-17 పంక్తి.

విద్యుత్ సాదామిని సంధ్యాః 158-13

శతప్రాదాత్విద్ర వజ్ర సాదామిన్యాంచ గద్యతే 179-12.

సాదామిన్యాంప్రియాం విద్యుదప్సరోభేదయోరపి 207-19.

ఘనవల్లీ నిగదితా సాదామిన్యాంవిశారదైః 312-9.

(11) ఇరుగపదండనాథుని నానార్థరత్నమాలయందు 1883
సంవత్సరమున మదరాసు వాణివినోద ముద్రణాలయమున బ్రకటింపఁ
బడిన గ్రంథమున సాదామిన్య ప్సరస్వపి-సాదామిని అనిముద్రితము.

ఉటీపల వావిళ్ల వ్రతయందు సాదామిన్యప్సరస్వపి యనియే
ముద్రితము.

(12) అజయపాలకృత నానాగ్రంథసంగ్రహమున (కలకత్తా సాహిత్యపరిషత్ప్రకటితము)

సాదామిని పురీషదే చంచలాయాంవక్తీర్తితా క్లో. 652.

(13) సంస్కృత శబ్దార్థ కల్పరత్నము —

సాదామిని — ఈ కారాంతస్త్రియాం — అమరః — విద్యుత్తి — మణువు — ఇకారయుక్త మకారమధ్యమా

(14) సర్వశబ్ద సంబోధిని.

సాదామిని, సాదామిని, సాదామిని అనుమాడు పదములని చ్చుచు సాదామిని పదమునకు దేశవిశేషమును నగ్రమును గలదని తెలువఁ బడినది.

(15) Wilson's Sanskrit Dictionary.

సాదామిని — (F) Lightning (2) one of the apsaras or nymphs of Swarga (3) a particular sort of lightning (4) a city so named.

Kittel's Canarese Dictionary యందును సాదామిని — a particular kind of lightning — Lightning (మించు — మంగరాజ నిఘంటు Mr 43) also సాదామిని.

(16) Apte నిఘంటువు సీమూహపదములనిచ్చి యగ్రముల నిచ్చుటలో

Lightning — సాదామిన్యా కనకనికషస్నిగ్ధయాకర యోర్యీ — మేఘసందేశ — 37

సాదామినిన బలదోదరసంధిలీనా — Mk 1-35 Mal Madh 8-14

అని హృచ్చకటికమునను మూలతీమాధవమునను సాదామిని పతము ప్రయోగింపబడినదని యుదాహృతము.

ఇంక కావ్య ప్రయోగములజూతము.

. పరిష్కారాల మార్పులచే గొన్ని ప్రతులయందు వేర్వేలు పాఠములు గన్పడుచున్నవి. శబ్దకల్పద్రుమమున సాదామిని పదమున కుత్సా హరణముగ ఋతుసంతోష, మహాభారత ప్రయోగములు చూపబడినవి.

(1) ఋతుసంతోషము — (8-12).

వావిళ్ల వారి ప్రతియందును, మణిరాముని చరిత్రకావ్యాఖ్యానమునందును (నిర్ణయ సాగరప్రతి) సాదామిని యనియేకలదు. వియతి అకాశస్యపరాకా సాదామిని తడిన్నస్ఫురతి పదీవ్యతి — మణిరామకావ్యాఖ్య.

(2) మూలభీ మాధవము — (8-14)

ప్రాయోగ భాంధవ సుహృత్ప్రియ సంగమాది సాదామిని స్ఫురణ చంచల మేవ సర్వమ్.

అస్తీ దీని నిష్టై కైకొని యున్నాడు.

త్రిపురారి వ్యాఖ్యయందును 'సాదామిని స్ఫురణ వచ్చుచలమ్'

జగద్ధర వ్యాఖ్య - భవిష్య త్సేదామిని పార్శ్వ గమనస్యసూచనేన.

జీవానంద విద్యాసాగరునిచే కలకత్తాలో ముద్రింపబడిన 1876 సంవత్సర ప్రతియందును సాదామిని యనియే ముద్రితము - కాశేవండి తుని సంస్కరణమున మూలమున సాదామినియు, వ్యాఖ్యయందు సాదామినియు గలదు.

(3) మృచ్ఛకటికము (V.G. Paranjpe's Edition 1937)

సాదామినివ జలదోడర సంధీనా. మృచ్ఛ - 1-85

నిర్ణయసాగర ప్రతియందు

సాదామినివ జలదోడర సంనిరుద్ధా యను సా తాంతరము ముద్రితము.

(4) భర్తృహరి వైరాగ్యవర్ణన - శ్లో! 86.

భోగా మేఘవిలాసభుక్త్య విలస త్సేదామినీ చంచలాః

అని వావిళ్ల వారి ప్రతులయందును, 1928 సంవత్సరమున ముద్రితమగు నిర్ణయ సాగరప్రతియందును, డి. డి. కోకాంటి వండితునిచే కారతీయ విద్యాభవన ముద్రితగ్రంథము (1946) వందును సాదామినియే గలదు. సాదామినీ సాతాంతరముని చూపబడినది.

రామచంద్ర బుధేంద్రవ్యాఖ్యానము కొన్ని ప్రతుల సాదామినియే గ్రహింపబడినది.

(5) కాళిదాసుని మేఘసందేశమున (శ్లో 87)

సాదామన్య కనకనికవస్త్రిగ్ధయా దర్శయూర్వియనుచో మల్లి నాథునివ్యాఖ్యయందు సాదామినియే మూలమని స్వీకరింపబడినది.

1941 (Paranjpe's edition) స్థిరదేవవ్యాఖ్య.

సాదామిన్యా — స్త్రిగ్ధయా సాదామిన్యా ఉర్వింకర్యయ — సాదామిన్యా విద్యుతా

పరివద్భాండగారమునందలి (4676) సంఖ్యగల యొక ప్రాచీన ప్రతియందును 1947 సంవత్సరమున ముద్రింపబడిన నిర్ణయసాగర ప్రతియందును 'సాదామిన్యా' అనియే ముద్రితము.

Nandarigikar's edition (1894) Verse 41-సాదామిన్యా for సాదామన్యా in Wilson's edition and Manuscripts G, G₂ K, K₂ R & M.

అని సాతాంతరముగల ప్రతులు వివరింపబడినవి. డక్షిణావర్త నాథునివ్రదీప వ్యాఖ్యానమున సాదామన్యా యనియేగలదు.

(6) శబ్దకల్పద్రుమమున నుడహరింపబడిన మ హా భా ర త ప్రయోగమునకు (8-53-12)

నీలకంఠ వ్యాఖ్యయందు సాదామినీ యని వ్యాఖ్యానింపబడుట యేగాక సామ్యమే మేఘ విలాసభుక్తియనియున్నది కూడ వివరింపబడినది.

• సాదామనీ = ప్రావృషేణ్యమేషు సంబంధినీ = సుప్తజగతో జీవనం వదతి తేనుదామానో మేఘాః. తేషాం సమూహః సాదామనీః ప్రావృట్కూల త్సత్సంబంధినీ సాహి అత్యంతద్యోతమానో భవతీతి తత్ప్రసిద్ధమ్ —

వైనవివరింపఁబడిన నిఘంటుకావ్యప్రయోగాదులవలన సాదామిని పదమునుగూడ సంస్కృతనైఘంటికములు తమ తమ నిఘంటువుల జూపించిరనుట స్పష్టము. అర్థ వివరణమున 'దేశవిశేషము' పట్టణవిశేషములయు విశేషార్థము నొసంగిరి.

కాని వ్యుత్పత్త్యర్థమును విచారింపుచో కేవలపాణినీయ సూత్రముల మాత్రమే ధామినిగోచరమగు యొప్పును. పెక్కు పదముల పాణినీయములయ్యు నితరవ్యాకరణముల నుండి పఱచినవి. ముష్టాముష్టి అక్షోహిణి ముష్టగుణవి. శాకటాయన వ్యాకరణమున 'ప్రజ్ఞా పర్వోచక ఫేనాల్లేతా' యను సూత్రమున (386) పరివర్తకమున పల్లలః, పల్లిలః— ఉడకలః, ఉడకిలః— ఫేనలః, ఫేలిలః = సృజ్జలః, పృజ్జిలః మొదలగు రూపాంతరములు జూపఁబడినవి. మఱియు సికతిలః, శర్కరిలః అనునవి ఇలశ్చదేశే అనుసూత్రమున (397) సుదాహృతములు. పదములకు రూపాంతరములవ్యవ్యక్తరణసామాన్యముచే గల్గినను గల గవచ్చును. శబ్దశాస్త్ర పరిశితులిట్టివానిని భాషాశాస్త్ర మర్యాదలవలన (Philological Principles) గలిగినవని నిర్ధారణ మొనర్చుటయు గలదు.

అయినను సాదామనీ శబ్దమును పాణిని సూత్రములవలన గూడ సాధింపవచ్చునేమో, సుదామా శబ్దమును వదలిన

సంజ్ఞాయాంమన్వాభ్యామ్ అను పాణిని సూత్రము వలన (6-2-187) దామినీ, హామినీ, సోమినీవదములు సాధువులే. దీనివలన సుదామినీ శబ్దమును సంబంధార్థమున సాదామినీయు నివృన్న్వయగునని తోచుచున్నది. ఇందులకు విజ్ఞులగు వైయాకరణులే వ్యమాణము.

ఛందోదర్శణ నమీక్ష

(అనువృత్తము)

విద్వాన్ రామారెడ్డి దొరస్వామిశర్మ కవి

ద్వితీయ పద్యమున కఖజ చుడ దధళయశక్షమనలు పద్యాది
నుండరాకని యున్నది. ప్రథమ పద్యములోని యక్షరములు ద్వితీయ
పద్యమునఁ బునరుక్తములుగా నున్నవి. అకచటతపయవలు వాయు
బీజములు; ఖఛగనలగ్ని బీజములు; జడద (హ) లు భూబీజములు;
ధళలు జలబీజములు; శక్షలు గగనబీజములు.

మ॥ క్షీరిబీజంబులు సంవదల్ పొడలఁజూపించున్, బయోబీజముల్
సతతంబు బ్రహ్మదంబుఁ ర్పు, శిఖిబీజ బుల్ మృతుంజేయు, మా
రుతబీజంబులు శోకవార్ధిఁబడఁగాఁదోయు, స్వభోబీజముల్
పతి సత్యంతరిదుఁజేయు నెపుడు బహ్యది నొందించిన్.

అను భీమనచ్చంకః పద్యము నాధారముగాఁ గొని యరసినచో
వాఁయగ్ని గగనబీజములొలి శోకమృతి దాన్త్ర్యఫలంబు లొసంగు
గాన నవి కావ్యాది సగ్రాహ్యంబులు. భూజలబీజంబులు సంపద్యప్రపదం
బులు గాన జడద (హ-అనంతుని ఛంకమునలేదు) ధళలు పద్యాది
బ్రహ్మోక్తవ్యంబులేయగు. ద్వితీయ పద్యమున ననంతండుకఖాద్యక్షర
ములు పవర్ణాస్పదంబులు గాకుండిన మేలొదవించునన్నాడు. ఉప
వర్ణములైన సమీపవర్ణములు. ఉపవర్ణాస్పదములనుట కర్థము సుజ్ఞేయ
మేకాని యిందనంతుని యర్థమేమో దుర్జ్ఞేయమై యున్నది. సంయుక్త

క్రాక్షరము కాఁకాడదనియా? స్వరములెల్ల నుత్పవకారులని కడవ
టఁగలదు. అట్లులే లాక్షణికుడు చెప్పలేదు. అక్షరములు లు వానిదీర్ఘ
ములు క్రమముగా అనిలాసల భూజల గగనబీజములగును. అట్లగు
టచే ముందు చెప్పఁబడిన చొప్పున భూజల బీజములగు ఉక్షరములు
లు మేలొదవించును. తక్షి-గని సుభప్రదంబులుగావు.

ఈపక్షముమాని వర్ణములకుఁ బ్రత్యేక ఫలములు చెప్పినవారి మతమునుసరించినను స్వరములెల్ల నుత్పన్నతారులు కాఁజాలవు. ఏతత్పక్షమవలంబించినను ననంతమాత్ముని కచటతపాది వర్ణపద్యాది ప్రయోగనిషేధము పొంది పాసఁగకున్నది. వీనినన్నిటిని బర్చించిన వ్యాసము పెరుగుటఁజేసియో, కృష్ణుని యద్యతనకాలంబున కనుపయుక్తంబులగుటఁ జేసియు, కట్టినాని సంగయఁగోరువా రప్పవీయాదులతో సరిపోల్చి చూతునాగాక యని విన్నవించుచు విరమించుచున్నాను.

అక్షరముల పుష్కలము భక్త్యయము తరువాత గణపయోగ విషయముం దెల్పు పద్యము దును మతాక్షరములు భాసిల్లుచున్నవి.

ఇ దాఁక గనఁబడిన వానియందు లాక్షణికుల పరస్పరమత భేదములు వ్యక్తములగుచున్నవి. వద్యులక్షణములందు నలంతగణయతి భేదములు నక్కడక్కడఁ గలవు ఇట్లుండుటకుఁ గారణములు యందో లేఖనల ప్రమాదములును దాశపత్యలేఖన వైధిల్యాఘటతలు గావచ్చును. ఉత్తరోత్తర లాక్షణికులు తిత్సాగ్ర్య పూర్వగ్రంథములందలి యిట్టి ప్రమాదములఁ బరిశీలించి యున్నవానిని సరిపుచ్చి గణయత్యాదుల నియమించుచు వచ్చిరి. వ్యాకరణము కట్టికట్ల కేలోనమునదని వేత చెప్పనక్కఱలేదు. అర్థ్యాగీతుల లక్షణములం దనంతాపు కవులకు భేదముగలదు, గాని యనఁతుని లక్షణములు సంస్కృతవృత్త రత్నాకర లక్షణంబులకు సరిగా నున్నవిగాన నిందు విమర్శింపఁదలఁచుకోలేదు. వృత్తనామములం దనంతాపునలకే కాక తదితరులకు భిన్నత గలిమికిఁ గారణమును బైని నావదించినదే యని యెఱుంగవలయు. వృత్తనామ భిన్నతకుఁ గొన్ని యదాహరణములు (అనం) షధుమతి-(అప్ప) మదనవిలసితము, (అనం) రుక్మవతి-(అప్ప) రుక్మవతి, (అనం) ప్రణవ-(అప్ప) పణవ, (అనం) తోడక-(అప్ప) దోడక (అనం) తోవక-(అప్ప) తోడక, (అనం) గీతాలంబన-(అప్ప) కలితాంత-కాంత (భీమన)

అనంతుని రచనలోని ఛందోవిశేషములు.

అనంతుడు భోజరాజీయము, ఛందోదర్పణము, రసాభరణమును కృతిత్రయము వరుసగా విరచించిన విద్వత్కవి.

భోజరాజీయము ఛందోదర్పణమునఁ బేర్కొనబడి యుండుటచే నది తొలుత వ్రాయఁబడెనని విదితమయ్యెడిది. “శ్రీనిధిచక్రవర్తి... అనంతధీమణి లనన్మణి భోజచరిత్ర చప్పి లక్ష్మీసరసింహుఁ గూర్చిన పసిద్ధుఁడు వేడుకతో నొనర్చె ఛందోనుతి” (ఛందోదర్పణ-4౪-130)

అనంతామాత్యుడు ఛందోదర్పణమున రచించిన లక్షణములు వాసికిండి యుదాహరణములందే కాక తనగ్రంథములందెల్లెడలఁ బ్రయోగించినాఁడు. ఉపాయ, ఉదార, ఉదాత్త, ఉదాహరణ, అనంత, అనేక, పార్థ్య, జఞార్దన, రసాయన, అంతరంగ, వృత్తాంత, రుద్రాక్ష, నిరంతర, సీరీక్షణ, సూచన, సంబోధనాంత శబ్దముల కుభయయతియు, భిన్నపోలిక సరసము గూర్చియుతి భేదములు, కేచిత్రాసభదములు ననంతుని గ్రంథత్రయమునఁ గానవచ్చుచున్నవి. అంతియకాక యతఁడు చెప్పని కొన్ని ఛందోవిశేషములు, నతని మతమునకు విరుద్ధములైనవియు నతని గ్రంథములందఁ గానవచ్చెడి

(1) అర్థబిందుప్రాస - పటలకు మాత్రమే నబిందుక నిర్బిందుకప్రాస ముచెల్లునని అనంతుని లక్షణము.

క. నూతుల దరులనులోతగు

పాతటి కసువులను నెట్టిపచ్చికయున్నన్

బ్రాతిపడి మేయఁబోకుము

మూతినిడకు ముగ్ధనత్వములుగలనీటన్ (భోజ-6-85)

మ. మిగులం బక్కనివాఁడు కాంచనరుచిన్ మేదించిన ట్లంగకాం

ఱింగడుం బొల్పుగువాఁడు యావనకుదోదేకమునందద్దయున్.

(భోజ-8-285)

పైపద్యములం దనంతండు చెప్పని తకార గకారములకు సఖం జాఖండబిందుప్రాస సంఘటితమై యున్నది. బ్రాంతి సార్థబిందుకముగా నిఘంటువులందుఁ గలదు. ఇది భ్రాంతిశబ్ద భవమనితోచెడు నిఘంటు లంపు దేశ్యముగానున్నది. అక్షరసారాయణీయమునఁ దద్భవముగా రచితము. తద్భవదేశ్యములందిది యేదైనఁగానిందు; అరసున్న పద యము మనకుఁ బ్రసక్తాంశము. ఇది సార్థబిందుకమునుటకు నిర్ణాయక ప్రయోగము వృత్తము.

కాంతిఁ గడుంబొల్పుగువాఁడు; ఇందుఁ గాంతి కర్తగా నందినఁ గళయగును. గపడదవాదేశ సంధిబిరి కాంతిగడుంబొల్పుగునని యేర్పడును. ఇందర్థబిందువు గకారమనకు ముందుండఁ నక్కరలేదు. 6-౪-24. పద్యములో... ఏటికి... పూట... మాట... చోటికి... అనుచోటకారము ప్రాసమందుఁ గలదుగాన ననంతనికి సమ్మతమేయగు.

క. కాఁగాని మాటలాడెను

రాఁగూడదు నేదచచ్చరణమై నుండం

గాఁగోమలి యటునిల్వక

యేఁగుము మగవాలికేల యాదుర్గుణముల్ (భో-4-148)

ఏగు సార్థబిందుకము గాకున్నచో ననంతని యర్థబిందుప్రాస లక్షణమునకు భంగముపైతిల్లు ఈశబ్దము సఖిదాఖడములుగాఁ బ్రయుక్తము “విని యతని దనపైనిడికొని యేగినియమికిఁ దగని ఘోరార్తి యొనర్చినవాడ” (రాఘవ పాండవీయము-1-౪-28 ప) ఇందు రామాయణార్థమున ‘ఏగి-నియమికి’ అనియు, భారతక్షయమున ‘ఏన్ + కినియమికి’ అనియు భేదము.

క. ఆఁ కొనివచ్చిన విపులఁ

దాఁకింపక యశనమిడుము తత్పరమతి న

ట్టాడలి నేయకు కుదువం

దోఁకొని రావర్షమగు తిథుల మనవారిన్. (భోజ-6-161)

క. తేకువయలరంగ నీగతి

దోహని చని చదల రత్నతోరణ దీప్తుల్
ప్రాకృత ఘనగృహముల న
మూఁచల విడియించె రాజముఖ్యుండంతన్ (భో-4-84)

ఉ. తోహని పోయెనంత నొకతొయ్యలి యయ్యెలనాంగసప్తుపే
రాశిలి గొన్న బెబ్బలికయంబున గృష్ణమృగార్భకంబువై
(భో-8-226)

తోహని నిరర్థబిందుక శబ్దము, అచ్చుకృతియందు సార్థబిందు కముగా నున్నది. నిఘంటులందఱనున్నలేదు, శబ్దరత్నాకరకారులు తోహనుశబ్దమును నిరర్థ బిందుకముగా ప్రాస 'నాకారణమున ఋత్వి జా, డేకాంతము నరకమునకు నేగెనునానిన్, దోహని' అనునన్నయ భారతారణ్య వ్రయోగమును జూపిరి. ఓక్క-శబ్దమే కొందఱమతమున నఖండబిందుకము, మఱికొందఱమతమున నఖండబిందుకము. ప్రయోగ సాహాయ్యమున వీరినిందుఁజర్పింపఁగడంగిన వ్యాసము విస్తారమగు. అనంతనిమతమున ఏగు, తోహని' సఖాడబిందు కములుగను 'బ్రాతి, యఖండబిందుకముగనుండునేమీ అట్లు భావింపకున్న పటలకుమా ర్థమే యర్థబిందు ప్రాసయతిదేశించిన యనంతుండు తెలిసి రానేరది తరములకు నెట్లు ప్రయోగించి యుండును ?

(2) దధప్రాస-ఇది ప్రాసవృత్తిరణమున ననంతండు వచింపలేదు.

క. మొదలను కఖజలు చఛడలు

దధలును భయశత్రువనలుతగ (1-26-ఛందోదర్పణ)

క. ఆదురవృత్తు నోర్వక

యోదైవమ మరణమేల యొసంగవె యనుచున్

వేధించు నృపతియొద్దకు

నాదరమతి నారదాండు రయిమ్మాన వచ్చెన్ (భోజ-6-171)

దధలనుటయే కృత్యమైనను బ్రాహ్మణులనార్థము 'దధలును' అని రచితమై యుండవచ్చును. వేధించుశబ్దమును వేదించుగామార్పకొన్న దధప్రాస నిష్పంధముగలుగదు బుద్ధిబాధానాది శబ్దముల వర్గచతుర్థ వర్గములు తద్భవమున వర్గతృప్తియగుటగా మఱును. "వర్గంబుల ద్వితీయవర్గ చతుర్థవర్గములు తదాదివర్గతృప్తింను" నని కవిసంశయ విచ్ఛేదము (3-వ రంగ-6 ప) ఈలక్షణముచే వేధించు-వేదించు గానోపు.

(3) లళదయతి ప్రాసఘటన యతిప్రాసమైత్రిల (ళ) డల కనంతఃకుచ వృతేదు.

క. కాకుస్వరయతి యగునితః

దేదలకబలభిబవ్యశించె ననగ (ఛందోదర్పణ)

చ॥ చెలగుచు రంగధామమునుజెంది విభావరిపుచ్చి వేకువన్

వెదలి ప్రియాగ కేగి సురనిమ్మగయందుఁ బ్రభాత కృత్యముల్
(భోజ-1-184)

పవ్యశించు ననుచోట 'పవ్యశించు'నని పఠించిన లళదయతి శంకరాచార్యులదిని పరివర్త్యత్రిక స్వభాసు 3-4 సంచికలో 127 పుటలో వ్రాసిరి.

వెడలు, వెలడుశబ్దములు రూపాంతరములు॥ వైరెండవ పద్యమున వెడలు శబ్దమున్నచోట వెలడురూపమును వ్రాసికొన్న బాధ తొలంగును. నైషధమందు 'చిలుకలుగూయునో చెవులు చిల్లులునో వంగవంచు నెన్నడిన్ వెళుడు' అనుపద్యమును ముద్దరాజు రామన లడప్రాసకు దాహరించు గూచిమంచి తిమ్మకవి యడి వెడలుగాదు వెలడని తెల్పి రామసమతమును ఖండించెను.

క॥ లడలకు నళవమనుచున్

వెడగులుగడుఁ బ్రాసములును విశ్రమములు ను

బృడరంగఁ గలుపును రది యె

య్యెడలను భవ్యంబుగాదు హిమకరమకటా.

(సర్వలక్షణ-2-22)

సంతక ౧-౩.] అనంతని రచనలోని ఛందోవిశేషములు. ౧౫

4. రఱయతి ప్రాసఘటన-“శరమఱవ”లని యొక్కటి యతి యందుఁ బేర్కొనుటచే రఱలు తనతనకేఁబల్లును, బరస్పరము మిశ్రములుగావని గోచరించెను. యతివిషయమున నింత మాత్రమేని దెల్పెఁగాని ప్రాసవిషయమున వాని మిశ్రితా మిశ్రతలగుఱ్ఱ యొక సూచనయులేదు. ఈక్రింది యావంతుని రచనలందు రఱయతి ప్రాస ములమైత్రీ గనఁబడుచున్నది.

ఉ॥ పాటుల పేరుచెప్పికొని బానెడుపప్పును బాఱునఁబునై
దాటుపఁకంట్ల వంటకము నాద్యముఁ గవ్వని కూరగాయలున్
జాఱులుదినుచు వారసతిచొప్పున గోల్లఁబూటకొంచు మా
తోరొడగొట్టు నీదగరతోఁ బడఁబాలము వేయఁచెప్పినన్.

(భోజ-6-138)

ఉ॥ అటుమొగంబులారఁడు నుదాత్మజఁడారని ముద్దుసేయుచో
నాటుమొగంబులన్వలయు బలిక ! యేనును నీవుకూడఁగా
నాటుమొగంబులయ్యెడి రయ బునరయ్యెని నీవు నవ్వుచున్
జేరుట యోగివర్యులకుఁ జిత్తకగున్ ముఖసంచకోజ్యలా.

పైరెంట రఱప్రాస.

(భోజ-5-201)

ద్విరడగతిరగడ-

అంబమున వచ్చుగల్గవచ్చు సఖముల రివును

రంబు నెరసి హుడనఁగ్రాలు సంయుక్తయతి

ఇందురఱయతి,

(ఛందో-1-112)

చేరుకబ్బము లఘురేఫఘటితముగా సమీపించు అనునర్థమున గలదు “అప్రీతిల్ పల్కిన పాతకంబునకుఁజేరెన్ గాఁమివ్వేళ”-జైమిని శకటరేఫఘటితమైనచో సమీపించును నర్థము లేదు. ఇందలి ప్రయోగ మనుసరించి దాని నుభయ రేఫఘటితముగా నెన్నవలయుననుకూలముగా రొడ లఘురేఫాదియే. అట్లే అంబములఘురేఫాది. అంతః అట్టుతాయమున్నగు కబ్బములవలె వీని నుభయరేఫ ఘటితములుగా ననంతః దెన్ని యొందినచ్చు.

౩. శృంగారభంగులైదు తె

అంగులు వాగ్విలసనంబు రహి నై శృంగులు

(రజశతి)

(రసాధరణ-౩౩-26పుట)

తెఱంగుశబ్దమున శకటరేఫమే నిఘంటునఁగనఁబడుచున్నను, సర్వలక్షణసారసంగ్రహమునఁ గూచిమంచి తిమ్మకవి 'తెరలుకట్టుట రెండు తెరంగులు తెగఁగు' (౩౩-10) అనుచోటను లక్షణసారసంగ్రహమునఁ జిత్రకవివద్దన 'తీరనికిన్కబల్ తెరంగుపనులు' (౩౩ 28) అనుచోటను రేఫఱకార నిర్ణయప్రకరణమందు లఘురేఫఘటితముగా నిచ్చియున్నారు. అప్పకవియు 'తెర తెరవచ్చుట తెరలుగట్టుట రెండు తెరంగులవాటిలో దొరలుకొనుట'యని వ్రాసెను.

తాళ్లపాక తిరుమలయ్య రేఫఱకార నిర్ణయమునను నిది గలదని వైయాకరణపారిజాతము చెప్పుచున్నది. మరల వైచారతీయాశబ్దమును శకటరేఫవంతముగాను బేర్కొన్నారు.

తెఱంగుతెప్పెఱ తొఱలుట తొఱఁకుటయును (సర్వ-౩-61)

తెఱంగుగల్గుట... .. తెఱంగొప్ప-(లక్షణ-౩-28)

తెఱవలు తెఱవవ తెఱంగువిధము-(అప్పకవి శుము)

తాళ్లపాక తిరుమలయ్య మఱియు శబ్దమును శకటరేఫఘటితముగాఁ బేర్కొన్నట్లు వైయాకరణ పారిజాతముననున్నది ఇంచాఁకఁదేలివదేమనఁ దెఱంగుశబ్దముభయ రేఫఘటితముగా నెఱవచ్చుననుట. అనంతను రసాధరణ ప్రయుక్త తెరంగుశబ్దము లఘురేఫ మధ్యంబని భావించవలసియున్నది.

చ॥ ఎఱంగకయుండియెండఁ జెలియేమియఁ జెప్పకయెండఁ బట్టుదగ్గఱినఁ దలంకిచూచు సతికన్నులనిప్పును భూ) విలాసమున దరము మనోజ విభ్రమనిధంబును నింపొనరించు శారదా మణియును నవ్వలిన ముగ్ధుడు టుగనుఁగొనఁ గోరువేడుకన్.

(రసా-౩౩-12పుట)

క॥ మఱిసర్వరసోత్కృష్ట
 నరయుచు బహుసంపదలకు నత్యాప్తదమై
 మొఱసిన శృంగారరసము
 తెలుగంతయు విస్తరింతుఁడేటడంగన్. (రసా-౧-21పు)

క॥ వరునిదెస వేడకయుదుగుట
 యరతి, నిజాచార మెడల నందినప్రేమ
 త్రటి లజ్జాత్యాగ మనా
 స్మరపరితాపంబు పేరు సంజ్వర మయ్యెన్. (రసా-౩-24పు)

ఇట్టి రేఫజాతర యతిశ్ఛాసమైత్రిఘటన యనంతాని గ్రంథ
 త్రియమునఁ గానఁబడుచున్నది. ఎఱుంగు, డగ్గఱు, మఱి, మొఱసిన,
 తఱి యిత్యాదిశబ్దములను లఘు రేఫఘటితములుగాఁ బఠించుకొన్ననే
 సాధువులగును. అందుఁ గొన్నింటిని సాధింపవచ్చును. ఇట్టి పట్టులఁగల
 శబ్దములలోని రేఫముల భయవిఫములగునని కాని, రే ఫ జా త ర
 సాంగత్య మసంతాభిప్రేతముని కాని యేదోయొకరితిగా నంగీకరింపవలసి
 యున్నదనిమాత్రము చెప్పవచ్చును.

౪. అభదయతి-పవలకుమూర్తియు యతిమైత్రి చెప్పఁబడినది
 అదియు నెటము నెవమువలె ద్వైరూప్యముగల శబ్దముగానుండవలసి
 యున్నది తాని యింతికుముందు వ్రాసితిని.

క॥ మొగిల్లు నలమగు నిటులనె
 నగణము నగణమగు నిట్లు నాపావగణములే
 భగణము లిట్లనఁ దండీ
 భగణము పాల్గును భలంబు-వాకిభులనఁగన్. (ఛంద-1-22)
 దై, వాఁతఁ బదార్థసంఘములు-భౌతిగ నవ్యభుపెండ్లియామితిన్
 (భోజ-4-102)

వీక్ష్వడదొడగుట విభ్రమము భయమును వి)యమున్.
 (రసాభరణ-2౩-10పు)

భగవానుడు పాశ్చాత్య పద్ధతులను పరిశీలించుచు నున్నదని ఛందోదర్పణములమున ముద్దితము. దీని పరిష్కారమున పాశ్చాత్యమునకు వలకు 'భవ'ప్రాస సాంకర్యమున కిది నిర్ణాయక ప్రయోగము కావాలదు. భోజనమునకు ప్రయోగమునకు గత్యంతరకల్పన శక్యము గాదు. పాశ్చాత్య మేదేనియున్నదేమో పరిశీలించవలయు అందలి యతిస్థల స్థితభాతిశబ్దము తొక్కుపల్కెకాని సార్థకముగాదు. రసాభరణములోని వీడ్వడు శబ్దమునకు మూలరూపము 'వీడ్వడు' గావు అంతేసి యీ పాతమును గ్రహించిన నిర్భాగమగును.

6. అఖండయతి - అనంతము నునువని ప్రాచీనత్య సత్య సమాసయతులకుఁజేరని యఖండయతులీ క్రింది పద్ధతులందుఁ గలవు.

కా॥ ఈశానుం జరమేశు ఫాలనయనున్ హేలాజితానంగు గౌ
రీసుం శేతవల్పభూషణుఁ ద్రిలోకేశున్ వియత్కేశు న
క్షైశోదందితు భుక్తిముక్తి ఫలదున్ గీర్వాణ నిర్వాహకున్
కాశీనాయకు విశ్వనాథుఁగొలిచెం గారుణ్య పుణ్యాకృతిన్.

(భోజ-6-218)

'అక్ష + ఈశ + ఉదందితు' - అక్షాక్షమందియే - అనుకోశము ననుసరించి యక్షమన నిందియమనియు, అక్షేషుడన హృషీకేశుఁ డనియు, అక్షేశోదందితుడన విష్ణు పేతుండగు కాశీవిశ్వనాథుడనియు యర్థమగును. హృషీకేశశబ్దమువలె నక్షేశశబ్దము నఖండనిత్య సమా సముగాభావించి వ్యంజనయతిమైత్రి సనంతుఁడు పాటించియుండును. ఈక్రింది రసాభరణపద్ధతుల హృషీకేశశబ్దమునకు స్వరమైత్రి సంఘటితమైయున్నది.

"హృషీ, కేశుఁడురక్షించు దక్షిణేశుడు మమ్మున్"

(రసా-8-అ-214)

కం. ౪-౬] అనంతని రచనలోని ఛందోవిశేషములు. ౧౩

౪. అఁకొని యటచడిఁ జేపులు

నేఁట వో నమలవలయు నీమాంసము (భోజ-4-311)

ఏడట నీ(యొక్క)మాంసము-అని వక్షవిభాగము. వ్యాఘ్రము
గోవుతోఁబలుక-మాటయిడి, నీమాంసముకాని యీమాంసముగాదు.

చ. అనుచుఘంట పలుక-టయు నంకిలిదేతిన చిత్తవృత్తితో

గను తెటవంపలంచి యధికంబుగఁగఁమొడు బాష్పచారితో

నెససిన తెచ్చలెత్తుటయునేర్పు సుఖాననుజేన కన్నుల

ల్లన నజచేతనెత్తి వికలంబగు హారము చక్కఁదోయుచున్.

(భోజ-3-221)

జ్ఞానమునకు యోగ్యమగుట ననుభావంబై (రసా-2-9పు)

అగుటన్ + అనుభావము — సంధివశమున వచ్చిన నకారమునకు
జ్ఞాపడి గూర్చఁబడియున్నది.

అఖండవల్లనంతునికి సమృతమే యనినయెడల నీక్రింది వాని
సఖండవల్లుగానే భావింపవచ్చు

ద్విరదగతి-నాకొకసులనేలు-నముచి నూకనుపూజ

నతఁడుదాఁగైకొన్న-నందగోపాత్మజుఁడు.

ఇది యతిభంగముగా నింతకుమున్ను పరిగణింపఁబడియున్నది (చూ-పరి
షత్పత్రిక-స్వభావ ౫-౬-పు 165)

అధికఘటం బొదవును భయములును హానిబొందు-—

నృసింహః (ఛందోదర్పణము)

పరిషత్పత్రికయందే 172 పుటలో (ముక్తిజ్ఞానానిత్య తీర్థిక
క్రింద నిది పేర్కొనఁబడినది. 'హానిబొందు'నని మార్చిన యతిభంగము
తొలంగునని వ్రాయఁబడియె. అనంతఁడఖండవల్లు వాడినాఁడని
తోచుచున్నది. గానఁ బైపద్యమునందును సఖండవతియని తలంపనగు
అఖండవల్లు భారతాదులందుఁగలవు. ఇప్పటి ముద్రితప్రతులలో
నవి సంస్కరింపఁబడినవి.

మచ్చునకుఁగొన్ని. విను, లమలీనీకొడుకులట్టు లరయంగఁజనున్ (ఉద్యోగ)
నామన మూర దీనిఁగని-నప్పుడె (సౌప్తిక)
చూచె మనంబునఁదలంచు-చుండుదు నేనున్ (అది)
ఘ, స్మరుఁడగుచున్నవాని దివి-జారి (అరణ్య)

(7) త్రిప్రాస-ఛందోదర్పణమున సంఖ్యార్థక త్రికారమునకు
తకార హ్రస్వ మనంతఁడు లక్షణమునఁ జెప్పెనుగదా. తక్కింది పద్య
మున ననంతఁడే యితరుమున్ను (గతనందికలో) చూపఁబడిన
భాస్కర రామాయణములోని దానివలె, తకార క్రకారములకై బాస
ముగూర్చి యున్నాడు.

క॥ ఆకర్కటి గర్భమున న
నేకంబులుపుట్టెంచిల్ల లీనుచు మృతయై
పోకయిదియేమి కతఁజూన
నోక్కమ్మటబ్రతికియుండె నొగిఁగర్కటియున్.

(భోజ-6-౩78)

(8) వృద్ధియతి-ఈయతి యనంతఁడు ఛందమునఁ బేర్కొలేదు
ఆనందాబ్దమునందు మాఘమునఁ గృష్ణైకాదశీ భామ... ..

(రసా-4 ఆ-41 పుట)

ఇందేశిక 'అడఁజెందె ఘనోతువ ల్పాతువఁగ' అను ఛందో
దర్పణ పద్యముననుగలదని గతనందికతోందు వ్యాసియున్నాడు. వృద్ధి
సంధిలోఁబరవదాడ్యేచ్ఛుకేని, యాదేశములైన ఇచ్చులకేని యతి
మైత్రిచెల్లునని వృద్ధియతిలక్షణము కాకనూర్వ్యుకవి వదించెను.
తైయనంతని సాదద్యమును నాద్యైచ్చులకే యతిసంఘటితమై
యన్నది

(9) సంధిగతప్రాసము-

పొందెఱుగవేకదా నీ

కుందెరువుననివియ శోడి కొండిలు సుమీ (రసా-4-86 వు)
 బిందుప్రాసమున ధకారమునకు, సంధిగతప్రాసమున వకారమునకు
 మాత్రమే లక్షణలక్ష్యములు ఛందోదర్పణమున రచితములు. ఈప్రాస
 మప్పకవీయూదుల మతమున సంధిగతప్రాసమేయగు. ఛందోదర్పణము
 తరువాత రసాభరణ మనంతకుఁదురచించుటచే దానులక్షణమున నప్పక
 దుదెప్పకున్నను బ్రయోగపరిశీలనమున నీప్రాసముగూర్చియుండును.

(10) సంయుక్తయతి-

“ఒక్క-దుగున విశ్చాంతులు

పెక్క-గుచో సంయుతములు పెనుకకమునుజ

డ్డ క్క-రములఁ దానెత్తిన

యక్క-రమే యనుపసలయు నొక్క-గృహ్లా”

అని యనంతకవియే లక్షణము రచించి యాకింది పద్యమునఁ
 బ్రమాదమునఁ గాఁబోలుఁ దన్నియమభంగము నచరించినాఁడు.

మంగళ మహాశ్రీ. దీనికి 9-17 యతిస్థానములు.

చిత్తములఁజూపులను - జిత్రజని తఁడ్చివయఁ

-జెంది గజదఁతి యతులొందన్,

నృత్రముల తోడఁదరు-ణీమణులు గానరుచు

-లింపుగను మంగళ మహాశ్రీ.

ఇందు ద్వితియచరణమున ‘నృ’ అనుదానికి ‘ణీ’ యను హల్లెత్తి
 త్రియు, 17-వ చోట నట్టి హల్లెత్తిత్రియుఁచు వకారములోని ఋత్వ
 మునకు మాత్రము యతిమైత్రియు సంఘటింపఁ బడియె. ఇది సంయు
 తయను భంగము. ఇట్టిది పెక్క-మహాశ్రీలకు గృహ్లాభములలోఁగలవు
 అని ప్రమాద పరితములు గానోవును. మచ్చునకఁగొన్ని:-

కాంచ! కాంచ కదీ వృత్తమునఁ జెన్నా-రంగఁ బలుకుదురిలఁ గవి
 వరులెల్లన్ (ఆప్యకవీయము)
 మహావృద్ధిర! ఊతి గూలంగోటి సంఖ్యల్-గెడయఁగరివరా-శీతినాహస)
 సంఖ్యల్ (ఉత్త-హరివంశ-6-185)
 సృష్టర! బాలవృద్ధా - రత్త్రీ శేషంబుగానఁ-దటుఁబొలిసిన వె-స్కన్
 జయంజేలనాకన్ (భాస్కర రామా-యద్ధ)
 సృష్టర! తామాత్మ స్వామిధాను-కృమణ కృశవపు-న్నప్రవిశ్రాణితాతి
 కళాపూర్ణ-7-177)

పైప్రయోగంబులందెల్ల సంయుక్తములొని యొక హల్లునకొ
 కచో, మటాకహల్లునకు మటాకచో యతిసంఘటితము.

ఆఖండయతి క్రిందఁజూపిన 'నాకొకసులనేలు-నముచి నూదను
 పూజ-నరఁడు దానైకొన్న' యనురగడలో నాకశబ్ద ముభయయతి
 ఘటనాయోగ్యముగానఁ చొలుతహల్లునకు. దరువాత నచ్చునకు యతి
 పైత్రిశాటింపఁ బడెననియు నూహింపవగుచున్నది.

ఎఱ్ఱన సృసిహపురాణమునొని యీక్రింది మందాశ్రాంతను
 బరికింపుడు- (4౭-188వ)

వేలాకాంత - త్రిభువనమహ - ద్విద్విమల్లక్షునూత్నా
 మూలానిత్య-స్ఫురితరచనా-దుర్నియాపాత్మభేదో
 తోలాకార-క్షుభితనలయో-త్కూల కల్లోల మాలో
 ల్లోలాభీందో-ల్లులితవసుధా-లోకరతా సమతా

ఆంధ్ర లాక్షణికులు మందాశ్రాంతకుఁ బదవ యక్షరముపై
 నొక్కయతియే చెప్పిరిగాని సంస్కృతలక్షణమున మూడుచోట్ల
 యతులు నియతంబులై యున్నవి.

“మందాశ్రాంతా జలధి పశ్యన్ భౌతౌ తౌ గురూచేత్”
 (చూ. వృత్తరత్నాకరము)

జలధి-4, వట్-6, అగ-7, తొలినుండి 4 పై, అటనుండి 6పై, అటనుండి 7 పై విరతులు. తొలుతనుండి వరుసగా లెక్కిందిన 4, 10, 17 అక్షరములపై విరతులని యేర్పడును. వైస్వసిహపురాణ బద్ధ్య పాద మొక్క పెత్తుకొని వినరించెద.

లోలా⁴బ్ధి¹⁰దో¹⁷ - ల్లు తిర వసుధా - లోకరత్నోసమత్నో
సంస్కృతమునఁబడ విశ్రాంతిగాన మూడవ (17) యతిస్థానముతోవ
పాదము ముగిసిపోవుననియుఁ దరువాతిపాదములోఁ దెలుగులో వలెఁ
గలుపరాదనియు నిర్ణయము చేసికోవలె. అట్టిచో మన తెనుఁగు వర్ణమైత్రి
సాంప్రదాయముచొప్పున , 10 పై యతులుండును వృసిహపురాణ
పద్యములో నీయతి నియమము పాటించబడినది. ఏతల్పద్యోత్తరాగ
మున సంయుక్తములోని యొక్క వ్యంజనమే రెండుచోట్ల యతిస్థాన
మునఁగలదు. పూర్వార్థమునట్టిభంగముప్రచూదమునఁ బడియుండునని
యూహింపనయ్యెను. మొదటిచరణమున 11-వ యక్షరము 'ద్వి' వ
కారమునకుఁబోల్చును, దకారమునకు నడుమను యతి సంఘటికము.
అట్లే ద్వితీయపాదమున 'హ' లోని సకారమునకు 4 పై, ధకారమునకు
10 పై యతిమైత్రిగలదు. ఎట్లు సంస్కృతలక్షణమే పాటించినాఁడని
తెలియుచున్నది. నన్నయ పృథ్వికి 11 రివార వడిపాటించె. అంధ్ర
లాక్షణికులునగ్నముననుసరించిరి. ఎట్లు సంస్కృతలక్షణము తెలుగున
8 రివార యతి యుండియున్నాడు.

“రమా కుచ పరిష్కీయా-పణిత దాసనిత్యోదయా”

(నృసింహ-తి ఆశ్వాసాంతము)

(11) విద్యున్మాల-

పంక్తి (10) చ్చూదమునుండి యతి యుండునని సర్వలాక్షణికుల
మతమైయున్నది. అట్లుండియు విద్యున్మాల (8-ఛందమునఁబుట్టిన వృ
త్తము)కు యతి 4-పై సర్వలాక్షణికులుఁది యున్నారు అనంత
మాత్యుఁడు నట్లేవ్రాసె

(అనంత) మూడ్యధ్యక్షిన్ — మూగాయుక్తిన్

విద్యున్నాలా-వృత్తబొప్పన్

చైతన్యధ్వంసన్-సంబోధింపన్

సద్యశ్శ్రేయో-హాసబయ్యెన్

(భీమని, ఉద్యున్నాలా-యుక్తబైజన్, విద్యున్నాలా-వృత్తబయ్యెన్.

(విన్న-పెద్దస)

శ్రీ లీలన్ రా-హరిన్ విద్యు, శ్రీ లాలాభ్యుజై-మూగాసక్తిన్.

(చిత్రి-పెద్దస) మూగావిద్యున్నాలా-హరితుల్

(అప్పకవి) శ్రీ దేవీధా-త్రైవిధిభా

యాదిత్యజ్యేష్ఠాదిమత్యా

వేదోక్తా-విద్యున్నాలం

బాదె మూగా-ప్రాప్తిబొప్పన్.

(రంగకవి) దేవా మూగా-ప్రన్ విద్యున్నా

లావృత్త-రా-బలగాధశా.

సీతారామారణ్యసంవాదమండలి విద్యున్నాలకును యతి గలదు. వృత్తరత్నాకరమున 'మో మో గో గో విద్యున్నాలా' యనులక్షణమున యతి చెప్పబడినది గాని యీక్రింది శుభ్రబోధ లక్షణము మన యాంధ్ర లాక్షణికుల యతిభుటనకుఁగొంత మూల మన వచ్చునని తోచెను.

శ్లో సర్వే వర్ణా దీర్ఘా యస్యాం, విశ్రా మస్మిద్యేదై ర్వేదైః,

విద్యద్భుందై ర్వీణావాణీ, వ్యాఖ్యాతా సావిద్యున్నాలా.

ఇట్లు తఱచిన కొలది యింక నన్నియో విషయములున్న వైనను సప్రకరణ మింతటితో జాలించెను.

గ్రంథ స్వీకారము.

1. కఠోపనిషద్భాష్యమ్- శ్రీరంగరామానుజముని విరచితము.
 శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాశస్త్య
 గ్రంథమాలయందు బ్రకటితము. వెల రు 3-12-0

శ్రీ దేవస్థానము వారిదివరలో ఈశావాస్య, కేనోపనిషత్తులను రంగరామానుజభాష్యముతోడను, అంగ్లవివరణ భాషాంతరీకరణములతోడను బ్రకటించియున్నారు. ఇప్పుడు కఠోపనిషత్తునుగూడ నారీతిని పీఠిక, మూలగ్రంథము, రంగరామానుజభాష్యము, అంగ్లానువాదములతో బ్రకటించిరి. ఇయ్యది యాంగ్లభాషావోవిదుల కతియుపయుక్తమై విశిష్టాద్వైతభాష్యమునందలి ముఖ్యవిషయములనెఱుంగ సహకారియగుచున్నది. పీఠికయందు దెలిపినట్లుల శంకరాదుల భాష్యముల కాంగ్లానువాదవివరణములు గలవు. అట్లులనే విశిష్టాద్వైతభాష్యముల కనువాదవివరణముల రచించుచున్నదేశముతో సంగ్రహము బ్రకటింపఁబడినది. అంగ్లభాషావేదుల కిది మిక్కిలి యుపయోగకరము. మిగిలిన యుపనిషద్భాష్యములనుగూడ నిట్లే యదిరకాలమున బ్రకటించి దేవస్థానము వారును ప్రాశస్త్యగ్రంథ ప్రకాశకులును, వండితవర్గమును కృతకృత్యులగుదురుగాక.

2. అన్నమాచార్యచరిత్రము-రాళ్లపాక చినతిరువేంగడనాథ ప్రణీతము. విమర్శకాగ్రేసరులగు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి విమలమగు పీఠికతో బ్రకటితము. అన్నమాచార్యులమనుమడ యీ ద్విపదగ్రంథమును రచించియుండుటచే నిది వారి జీవితవిషయముల నెఱుంగుటకు మిక్కిలి యుపయోగకరము. వీరితో వస్యగ్రంథముల గల విషయములకేర్పి శ్రీ శాస్త్రిగారు తమ సహజపండిత్యముతో నిన్ను

మాచార్యునిచరిత్రమున గల ముఖ్యవిషయముల పీఠికయందు జర్పించిరి. అన్నమాచార్యుని సంకీర్తనములు తదితర గ్రంథములనుగూర్చియు పలువిషయములుమనకు దెలిసియున్నాము. శ్రీ అన్నమాచార్యులు పెక్కు సంకీర్తనముల రచించియుండుటయేగాక ద్వీపదరామాయణము సంస్కృతమున వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, పండ్లొడు శతకములను రచించినట్లు. అందు శ్రీ వేంకటేశ్వరశతకముమాత్రము లభ్యమైంది. సంకీర్తనములు కొన్ని గ్రంథరూపమున బ్రకటితములు (ప్రాచ్య గ్రంథముల 11 కుసుమము) ఈగ్రంథమును రచించిన చివరియిప్పటికి నాధునను చిన్నన్నయు పెక్కు ద్వీపదగ్రంథముల రచించి పొగడ్తకొనినవాడు. అష్టమహిషీకల్యాణము, పరమయోగివిలాసము, ఉపాఖ్యానముననుసరించి యీతని యితరకృతులు. కావ్యరచనచే శ్రీ వేంకటేశుని మెప్పించి మకరకుండలముల గొంటిని తనగ్రంథములకు దెలిపి కొనియున్నాడు. చిన్నన్న ద్వీపదకెరుగునను నదీతని గూర్చియే. తాళ్లపాకవారి రచనముల పెక్కింటిని బ్రకటించి యాధునికమునకు శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానమునాకొనరించిన సేవ యతిప్రశంసనీయము. అందును శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే నవి బ్రకటితములగుట బంగారుపకు తావియబ్బుటయే. లభ్యములగు మిగిలిన గ్రంథములను సైత మచిరకాలమున బ్రకటింతురుగాక. వెల రు 2-8-0 దేవస్థానము ఆఫీసున దొరకును.

3. విశ్వరహస్యము } ఈ గ్రంథములురెండును విజయనగర మహారా
4. చంద్రనికథ } జావారి కళాశాలలోపదార్థ విజ్ఞానాభ్యాసకులగు

శ్రీ వసంతరావు వేంకటరావుగారిచే రచింపబడిన గేయములు. విశ్వరహస్యమునందు పెక్కు వైజ్ఞానికవిషయములు సులభగ్రాహ్యములగు నట్లు గేయరూపమున వివరింపబడినవి. ప్రబంధోత్పత్తి, మూలపదార్థములు, కేంద్రీకములు, వాసనార్థము, జీవోత్పత్తి, తాని పరిణా

మము మొదలగునవియొక్కయు. చంద్రునికథయందుగ్రంథముల
పరిభ్రమణము, చంద్రునిండలము భూమినుండి వేరుగుట, అంజలి
వాతావరణము, పర్యవసాయము వర్ణనములు. గ్రంథకర్తలు
వైజ్ఞానికవిషయములను వర్ణింపుచు నచటనచట మానవప్రవర్తనము
విధ్యుక్తధర్మములనుగూర్చి ముచ్చటించి, మనశ్శాస్త్ర సామర్థ్యములపై
నాధారపడి దేశభివృద్ధిపై పాటుపడవలయునని పాఠకులను హెచ్చరింపుచున్నారు. అతివ్రతాసముపైన తెలిసికొనదగు వైజ్ఞానికవిషయముల
సులభరీతిని కేయరూపముగదెలిపి సూత్రసమార్థమును ద్రోకి-న
గ్రంథకర్తల సభివందింపవలసియున్నది. వెల మొదటి గ్రంథము
రు 1-0-0 రెండవది 0-8-0, వలయువారు విజయనగరమున గ్రంథ
కర్తలకు న్యాయనగును.

5. A Descriptive Catalogue of the Telugu Manuscripts Vol XI — Medicine

ఇది గవర్నమెంటు ప్రాచ్యలిఖితభాండాగారాధ్యక్షులచే వైద్య
గ్రంథములను గూర్చి ప్రకటింపబడిన గ్రంథపట్టిక. ఈగ్రంథమున 82
వైద్యగ్రంథములు సంగ్రహముగ వివరింపబడినవి. అష్టాంగ హృద
యము, వైద్యదింతామణి, జనవరాజయము మొదలగు సుప్రసిద్ధ
గ్రంథముల ప్రతులేగాక బౌద్ధయోగములు, కాయదిశిత్సలు,
వైద్యసారము మొదలగు గ్రంథములు గలవు. దీనియందుగల విషయములను
ఆముర్వేదశాస్త్ర వేత్తలు సమ్యగ్విమర్శనమొనర్చి ప్రకటింప
వలసినవానిని బ్రకటించినచో, దేశీయ వైద్యపద్ధతులకు తగు సహాయ
కారియగును. వివరణ పట్టికయందు హయలక్షణవిలాసము, అశ్వ
శాస్త్రము, సహదేవపశుశాస్త్రములున్నగు గ్రంథములును గలవు.
గవర్నమెంటు ముద్రణాలయము మదరాసు వెల రు 6-8-0.

6 South Indian Inscriptions — Vol X
Telugu Inscriptions

మదరా నువ్వభిర్యశానసపరిశోధకశాఖవారిచే బ్రకటింపబడినయాంధ్ర శాసనసంపుటము. (శ్రీ) కళాప్రహ్లాద జయంతి రామయ్యవంతులు గారి శ్రాధమునందలి శాసనముల సంకలితమొనర్చి దీనిముద్రణము పూర్తిగాకుండగనే క్రిక్కిరింపులయిరి. వారి పరిశోధనా ఫలితము నాంధ్రలోకము నేడుగాంచినది. ఇందు విష్ణుకుండి వంశము మొదలు గోలుకొండ నవాబులవరకును గల రాజులశాసనము లీయబడినవి. ఆంధ్రభాషాపరిణామ మెఱుంగగోరువారి కిది యమూల్యమగు గ్రంథము. పెక్కు శాసనములగుల సంస్కృతాంధ్రభాగముల జదివినచో వానివైకృతి కవీశ్వరులు రచించియుండురో మనకు తెలియగలదు. ప్రాచీనాంధ్ర భాషాస్వరూప పరిణామముల నెఱుంగగోరువారి శాసన సంపుటముల గల శ్రేష్ఠకప్రమాదములను వదలి విమర్శనాపూర్వకముగ నందలి విషయముల గ్రహింపవలసి యున్నది, వెల 17-0-0.

7. పాల్కురికి సోమనాథకవి - విమర్శకాగ్రేసర బండారు తమ్మయ్య గారిచే రచింపబడి ధర్మగ్రంథమాలికాయందు 12 వ బిల్లముగ బ్రకటితము. వెల రు 2-8-0 వలయువారు గ్రంథకర్తకుగాని శివధర్మ గ్రంథమాలా ప్రకాశకులు సికింద్రాబాదునకుగాని వ్రాయవలయును.

గ్రంథకర్త లాంధ్రలోకమునకు చిరపరిచితులు-సోమనాథకవి శైవకవులలో నగ్రేసరుడై బసవపురాణము, పండితారాధ్య చరిత్రము అనుభవసారము, చతురేంద్రసారము, వృషాధిపతీకము మున్నగు పెక్కు తెలుగుగ్రంథములను, బసవాష్టక బసవపంచకాది సంస్కృత గ్రంథములను పంచప్రకారగద్య, నమస్కారగద్య మున్నగు గేయ కృతులను రచించెను. శ్రీ తమ్మయ్యగారిదివఱలో పెక్కు సంవత్సరములనుండియు శైవకవులనుగూర్చి చాలయువన్యాసముల నొసంగి

యున్నారు. అవి పత్రికలయందును బ్రకటితములు. కాని సమగ్రముగ సోమనాథునిగూర్చిన గ్రంథమొద్దియును లేమింజేసి వీరు శ్రీ జగద్గురు కాశీవిశ్వరాధ్య జ్ఞానసింహాననాధీశ్వరులును విభూతి పత్రికాధిపతులు నగు శ్రీ పండిత చిదిరిమఠము వీరభద్రేశ్వరగారి (శ్రీ వీరభక్తశివాచార్య మహాస్వాములు) ప్రేరేపణచే నీ యుత్పత్తిగ్రంథమును రచించి యాంధ్రలోకమున కందజేసియున్నారు. శ్రీ తమ్మయ్యగారిన్ని సంవత్సరములనుండియు పడినశ్రమ కిదిఫలితము. కొన్ని విషయములు వివాదాంశములైనను, యాగ్రంథ మత్కుత్తమ మనకతప్పదు. ప్రథమమున సోమనాథుని జన్మస్థలము, వంశము, మిత్రవర్గము, గురుబృందము మున్నగువిషయములను జర్పించి యాతరువాత సతని కాల నిర్ణయమునర్పి నాటి యాంధ్రవాఙ్మయస్థితిని వివరించియున్నారు. సోమనాథునికృతులు, వాని పౌర్వావర్తములు, యాతనిలఘుకృతులు గద్యములు, రగడలు, యుదాహరణములను గూర్చియు ముందుగ విమర్శించి, యతని కళాప్రతిభలు కవితావిశేషములు, యసామాన్య ప్రయోగములనుగూర్చి విపులముగ జర్పించియున్నారు. భక్తిపారవశ్యముచే జాను తెనుంగున, జాతీయత నలవరించి దేశీయఘోషమగు ద్విపదలో భావప్రధానములై సహజగాంభీర్యము, సుప్రసన్నతయు గలిగి ద్రాక్షకదళీపాకముల నీకవి తనగ్రంథముల రచించెను. గ్రంథకర్తలు విశేషవరిశ్రమ మొనర్చి పెక్కు నూతనవిషయముల మనకీ గ్రంథమున దెలిపిరి; ఆంగ్లమునగల కవులచరిత్రముల ననుకరింపుచు (Men of Letters Series) గ్రంథకర్తల సోమనాథకవి చరిత్రమును రచించియున్నారు. సంస్కృతాంధ్ర కవులచరిత్రముల రచించుటలో వారిగ్రంథములుదక్క మనకాధారములు చాల దక్కవగ నుండును. వీరశైవవాఙ్మయమును మధించి వీరసంగిన సోమనాథకవి జీవితామృతమును సేవించి యాంధ్రభాషాభిమాను లానందింతురుగాక. ఈగ్రంథమున కనుబంధముగ వీరు సోమనాథుని లఘుకృతుల నొకసంపుటమున బ్రకటింపవలయునని మూ యాశయము.

8. శ్రీ విజయనగరము మహారాజావారి సంగీత కళాశాలా రజతోత్సవ సంచిక - రజతోత్సవసంఘమువారిచే బ్రకటింపబడినది. ప్రథమమున శ్రీ విజయరామగానకళాశాలయని పిలువబడిన శ్రీ మహారాజావారి సంగీతకళాశాల 1919 వ సంవత్సరమున శ్రీశ్రీ విజయరామగజపతిరాజామన్నసుల్తానుబహదూరువారిచే నెలకొలుపుబడి నాటినుండియు దినాభివృద్ధిని గాంచుచున్నది. దీనికి గావకళావిశారదులగు ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారి యనంతరము ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడుగారును కళాశాలాధ్యక్షులై యుండిరి. ఈ కళాశాలా స్థాపనానాంతరమే మదరాసు అన్నమలై విశ్వవిద్యాలయములు సంగీత కళాశాలల నేర్పరచి యున్నవి. ఈ కళాశాలా రజతోత్సవము 1945 సంవత్సరమున జరుపబడినది. ఆరజతోత్సవ కార్యక్రమము, సంగ్రహోపన్యాసములు, కళాశాలా వృత్తాంతము సీసంచిక యందాంగ్లమునను, తెనుగునను వివరింపబడినది. ఇంతటి యాంధ్రభాగము శ్రీ దువ్వూరి జగన్నాథశర్మగారిచే రచింపబడినది. విజయనగర మహారాజులయొక్కయు, కళాశాలా పోషకులు, అభిమానులయొక్కయు, కళాశాలాధ్యాపకుల యొక్కయు చిత్రపటములు పెక్కులుగలవు. సంగీత సాహిత్యములనుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయమెవ్వరికి నుండజాలదు. శిశుర్వేత్తి, వసుర్వేత్తి, వేత్తి గానరసంఘణీయని పెద్దలందురు. మఱియు ప్రాచీనకాలమునుండియు సాహిత్యముతోపాటు సంగీతమునకుగూడ నున్నతస్థాన మొసంగబడినది. శ్రీమద్రామాయణము తంత్రిలయ సమన్వితమనియు, పాత్యేగేయేచ మధురమ్ అనియు వాల్మీకి నిర్వచించియున్నాడు. గేయరూపమున నుత్కృష్టరచనముల బాడుచు గాయకులు పట్టణంబుల జనపథంబులను పర్యటన మొనర్చెడివారు. అట్టి సంగీతశాస్త్రము లంజాపూరు మధురరాజుల యాస్థానమున వృద్ధినిగాంచి కొంతవడి మలుగు జెంది

తిరిగి యున్నతపతవి నందుట ముదావహము. సంగీతము, చిత్రలేఖనము మొదలగు లలితకళలకు ప్రాముఖ్యస్థానమునంగు కళాశాల లింకను పెక్కులు నిర్మింపబడవలసియున్నవి. 1919 సం॥న స్థాపించినది మొదలు యభివృద్ధిని గాంచుచున్న యాకళాశాల యితోధికముగ వెలయునుగాక.

9. దారాషకో - రచయిత - శ్రీ భమిడి సత్యనారాయణశర్మ గారు - కాకినాడ మే 1-0-0 ఈనాటకము వంగభాషను ద్వితీయద్రావిడ రాష్ట్రముగాని పాజహను నాటకమునందలి యితివృత్తమునే గైకొని నూతన దృశ్యముతో రచింపఁజేసినది. హిందూదేశము విభాగము కాకపూర్వము గాంధీమహాత్ముడు హిందూమహాదీక్ష సంఘీభావమునకై తనవ్రతారమును సాగించునపుడు, దానికి దోడ్పడునను యద్దేశముతో నాటకకర్త లిద్దఱు రచించిరి. గాని నాటకమును పూర్తిగావింపకనే మరవైషమ్యములు, దాని బురస్కరించుకొని పెక్కుమరతములు గాంధీమహాత్ముని యాకస్మికమరణము, హిందూదేశవిభజనమును, దేశము నల్లకల్లోలమునర్పినవి. అయినను గ్రంథకర్తలయాశయము ప్రశంసార్హము. దారాషకోచరిత్రమును రచించిన శ్రీయుత కలికరంజన కానుంగోగారి గ్రంథమునకు దొలిపలుకును వ్రాసియున్నారు. ఈనాటకమున దారాయనతనికి గురువులై పాజహనుచక్రవర్తి కాస్థానవిద్వాంసులై మన్ననగాంచిన జగన్నాథపండిత రాయలును మరవైషమ్యముల నిర్మూలనమునర్పి హిందూమహాదీక్ష సంఘముపై నాధారపడియుండు మహాసామాజ్యమును సెలకొల్పుబూనుటయు, రోషనారా, ఖేరంగజీబు మున్నగువారల కుట్రలచే నది కొనసాగక పోవుటయు, సోదరులజంపించి యశావంతజీబు రాజ్యాభిషిక్తుడగుటయు, తుదకు దారాషధింపబడిన యనంతరము పండిత రాయలు ధిల్లీసామ్రాజ్యమును వదిలి దక్షిణదేశమునకు జనుటయు

మున్నగు చరిత్రాంశము లిందు వర్ణితములు. మరలమనిన 'మనోవిశాసమునకై మాత్సర్యనాశంబుకై వితతజ్ఞానవిభూతికై జగతిలో విశ్రాంతికై ముక్తికై గతియైయుండగ నిట్లు మానవులు యుక్తాయుక్తశూన్యాత్ములై వైరంబున జావ వారికెటు సంపాదించు స్వారాజ్యము' | అని పండితరాయలచే బలికింది గ్రంథకర్తలీనాటకమును బూర్తిగావించిరి. 'మంగంబనొల్లజేసి మ సలమానుల మరలమందు రసముగదుర బూబునాంచారి కాంగిటజేప్పిన' శ్రీవేంకటేశ్వరుల కీగ్రంథ మంకితమొనర్పబడినది.

10. అహల్యా గౌతమము - శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లుగారు, కాకినాడ. మూలము 2-0-0

అష్టావక్రచరిత్రము, శ్రీ మహర్షి జీవితకథామృతము, ఆంధ్రకుండమాల మున్నగు పెక్కుగ్రంథముల రచించిన గ్రంథకర్త లీనూ తన పద్యకావ్యమును రచించుటకు గల కారణమును పీఠిక యందు దెల్పియున్నారు. పురాణేతిహాసకావ్యముల అహల్యాసంకండముల జారత్వ ప్రశంసయుండుటయేగాక యాంధ్రమున శృంగార ప్రబంధములీ యతివృత్తమును బెంచుచు నసభ్యముగ వర్ణింపుచు వచ్చినవి. అహల్యాయైజారః అను వేదవాక్యమునకు బలడితులు విశేషార్థముల నిచ్చియున్నారు అందువలన రామాయణకాలము నుండియు బ్రచారమునుగాంచినను యీకథను పలువురు సందేహించుచున్నారు. తారాచంద్ర సమాగమము నిట్టిదియే. ఈ యతివృత్తము : కంఠరార్థములుగలవేమో? గ్రంథకర్తలీకథను వదలి అహల్యా గౌతముల వివాహము వారి కవిత్రీజీవితము తపఃప్రభావమును సులభముగ కైలిని మూడాశ్వాసముల పద్యకావ్యముగ రచించియున్నారు. ఆంధ్రసారస్వతాభిమాను లీగ్రంథమును బలిచి యానందింతురుగాక.

11. కమలాకల్యాణము; సత్యాకృష్ణసమాగమము. పానగల్లురాజా గారగు శ్రీరాజా పానగంటి పార్థసారథి రాయనింగారిచే రచింపఁ బడినది. ఇందు కమలాకల్యాణము అంగమునఁజేసియును మహాకవిచే రచింపఁబడిన Twelfth Night అను సుప్రసిద్ధ నాటకరాజమున కనువాదము. ఆంధ్రీకరణమున మూలమునందలి పాత్రనామములును భావములును దేశకాలోద్భవముగ మార్పఁబడినవి. రెండవది గోల్డు స్మిత్ అను కవిశ్వరుని The Vicar of Wakefield అను గ్రంథములోని The Hermit అను పద్యభాగమున శాంధ్రీకరణము. గ్రంథములు రెండును సులభమగు భాషలో దేటతెల్లముగ రచింపఁ బడినవి. మూలగ్రంథములందలి కథాసంవిధానము, నుత్కృష్టభావముల నాంధ్రమున దెచ్చుటకు శ్రీకవిగారు ప్రయత్నించిరి. పాఠకులీ గ్రంథముల జదివి యానందింతురుగాక.

12. సీతమ్మ పెండ్లికథ- ఇదియు శ్రీ పానగంటి పార్థసారథిరాయనింగారిచే రచితము. ఇందలి యతివృత్తము కల్పితము. కృథమమున సంపూర్ణముగ బద్ధరూపమున రచింపఁగొని గ్రంథకర్తలు కొంత భాగమును రచించి, వార్ధక్యముచే నద్దానిని పూర్తి యొనర్పజాలక నుత్సాహముతో వచనరూపమున కథనుముగించిరి. కేశవరావు మేనల్లుఁ నకుడనకుమార్తె సీతనిచ్చి పెండ్లియొనర్చుటకై మొదటి నుండియు నిశ్చయించిధనాశచే మతిచలించి, కృష్ణరావునకిచ్చుటకుబ్రయత్నించుటయు, వివాహసమయమున నతని విపరీతధనాశనుగురించి, ముగిసెనుమరించుకొనితిరిగి తన మేనల్లునికిసీతనిచ్చి వివాహమునర్చుటయు నింతలి యతివృత్తము. మనసంఘమనధనాశతో గొప్పసంబంధములకు బరుగు లిడితఱునాతవశ్చుర్రాపమునందువారు పెళ్ళిలుగలరు. కాని కేశవరావు నలేబుద్ధిని మేనల్లుకొనువారితనుగనుండురు. పార్థసారథి

లందు వివిధసాంఘిక విషయములు జర్పింపఁబడినది. కథాభాగము స్వల్పమైనను నీతిబోధకము.

13. ఆంధ్రాగ్రంథములు- ఇది శ్రీరామనింగాచే రచింపఁబడి యాంధ్రసాహిత్యపరిషద్రాజశోత్సవసంచికయందు బ్రకటింపఁబడి పునరుద్రితమగు వ్యాసము. ఇందు వ్యాసకర్త లాంధ్రగ్రంథములందును వ్యవహారమునందు సాంధ్రాగ్రంథములకే వాడవలయుననియు, ఆ గ్లగ్లో మను సంఖ్యల వాడరాదనియు, గణితముల భిన్నాంకములగు గూడ సాంధ్రాగ్రంథములే యుపయోగించవచ్చుననియు, స్వకీయమును నిుసించి పరికీయానుసరణమొనర్పవలదనియు సాంధ్రులగు హెచ్చరిపుచు నీవ్యాసమును ప్రాసీయిన్నారు. ప్రసంగానువళముగ సంతములెల్లు యేర్పడినవో చర్చించియున్నారు. వీరి యుద్బోధనమెంతయు సమంజసము. పాశ్చాత్య దేశనాగరకా విశేషముల నవసరమగు పట్లనేస్తీ కరింపవలయుననుట నిర్వివాదాంశము. నేటి యాంధ్రవాజ్మయముచు నీ వికరీతానుకరణముచే నహృదయానురంజకముగ నుండుటలేదు. గ్రంథకర్తలు "స్వస్థానవేషభాషాభిమతాస్సంతో... అవ్యదపహాయ" అనుసూక్తిని గమనింపవలసియున్నది. పైగ్రంథములు మూడుగుగ్రంథకర్తలయొద్దదొరకును.

14. నాటక విమర్శనము (Dramatic Criticism) శ్రీ వెంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధనాలయ పండితులగు శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణ శాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది.

నాటక విమర్శనము పాశ్చాత్యదేశములందేగాక మనదేశమునందును మిగుల వర్ధిల్లినది. పెక్కు సాహిత్యాలంకార గ్రంథముల నాటకరూపము వివరింపఁబడి సునిశితముగ విమర్శింపఁబడినది. గ్రంథకర్త లిదివరలోకథాశాలా విద్యార్థులకేపన్యాసములనొసగి, వానిని గ్రంథరూపమున నిపుడు ప్రకటించిరి. ఇందు గ్రంథమున నాటకరచనయను

వ్యాసమున నాట్యనాటకముల సంబంధము, నాటకోత్సవప్రయోగము వివరించి, నాటకముల ముఖ్యవిషయములగు కథాసంధానము, పాత్రపోషణము, రసపోషణము. కల్యాణము, తత్త్వోపదేశము అను శీర్షికలక్రింద జర్పించిరి. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యనాటక సిద్ధాంతముల గల భేదములను నిరూపించి, యుత్తమనాటకరచన మెట్లుండవలయునో, కథాసంధాన, రసపాత్ర పోషణములెట్లు సహృదయరంజకముగ నుండవలయునో దత్తాత్రేయుగ దెలిపిరి. మిగిలిన గ్రంథభాగమున స్వప్నచానవక త్ర, ముద్రారాక్షస, వేణీసంహార నాటకములకైకొని వైనాటక లక్షణముల ననుసరించి వివరించిరి వానియందలి గుణదోషముల జర్పించిరి నాటక విచారమునుగూర్చి యాధ్యమున విపులముగ గ్రంథమత్యావశ్యకము. అందు నాటకరచనమున ప్రాధాన్యము వహించు కథావిధానాదికముల ప్రత్యేకముగ వేటువేటధ్యాయములుగ విభజించి ముఖ్య సంస్కృతాంధ్ర నాటకముల సుదాహరణరూపముగ కైకొని చర్చింప నగును. గ్రంథకర్త లీగ్రంథమున నేర్పజుచుకొన్న పద్ధతయు కళాశాల విద్యార్థులకు, నుపాధ్యాయులకు నాయాగ్రంథముల వభ్యసించుచో మిక్కిలి యుపయోగకరముగ నుండుననుట నిస్సంశయము. మిగిలిన ముఖ్యనాటకములగు ఆభిజ్ఞానశాకుంతలము, ఉత్తరరామచరితముల కైకొనివిమర్శగ్రంథమున ద్వితీయభాగ మచిరకాలముననే గ్రంథకర్తలు ప్రకటింతురని యాశించుచున్నాము.

15. చారిత్రకవ్యాసములు - పాథ్యుగము. శ్రీ మల్లపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిచే రచింపబడినది. గ్రంథకర్తలు సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులు, విమర్శకులు శ్రీ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారు, వీరభద్రరావుగారు నేర్పరచిన వునాది వైతము చారిత్రకవ్యాససౌధముల సూచించు నా ధ్యుల శృంగారము బాతులగుచున్నారు. పాథ్యుగము నాటి చారిత్రకవిషయములు వెక్కుగ్రంథములనుండి కైకొని వ్రేలి

నటలో నాంధ్రీశక్తిక వారసంచికలలోను, ఉగాదిసంచిక, భారతీశక్తిక లలోను పెక్కు వ్యాసరాజముల బ్రకటియిరి. అందు బాధ్యుగము నకు సంబంధించినవ్యాసముల సంగ్రహమున బ్రకటియిరి. భారతీశు ధర్మ సంస్కృతి యాంధ్ర, క్షమా : రాజులకాలమున విస్తరించి దేశ దేశలకు వ్యాపించినది. కాని క్రతుకలాపమున పశుహింసప్రభావము జగుప్సాకరముగనుండి దేశమున యశాంతి యతిశయించుటచే, నట్టి హింసను నిందింపును సంఘమున బాధ్యమతము ప్రకాంతవిప్లవము గావించినది. నాటినుండియు బాధ్యమతము ఆర్యావర్తసీమను దాటి దేశాంతరముల విజయవ్రస్థాన యొనరించినది. నాటినుండియు చైనా, బర్మా, టిబెట్టు యొకలగుదేశముల బాధ్యమతమువ్యాప్తియొంది జనాక్షణముయినది. చీనా హిందూదేశములకుగల మతసంబంధ మతిశ్రావ్యమయినది. వానికిగల యనుబంధము, రాజగృహము, అమరావతి, నాగార్జున కొండ స్తూపవిరాటాదికములను గూర్చిన పెక్కువిషయము లీ గ్రంథమున నాయావ్యాసముల వివరింపబడినవి. మఱియు ప్రాచీన విద్యాసంస్థలు, నాటి విద్యావిధానము, నాలందాతత్వశిలా విద్యాలయములు, హిందూబాధ్యుగములగలిగినమార్పులు, వైవైష్ణవమతములు, గ్రామ పరిపాలనా పద్ధతులనుగూర్చి ప్రాచీనవిద్యాసంస్థలు, వృత్తివిధాన మనువ్యాసముల విపులముగ దెలుపబడినవి. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్రము, సంస్కృతిని దెలియగోరువారికి గ్రంథమత్యంతోపయోగము. శ్రీలక్ష్మణరావు పీఠజ్యోతిరావుగారును తమగ్రంథముల రచించినయనంతరము హిందూదేశ చరిత్రవిమర్శనము మిక్కిలి విస్తరించినది. పెక్కు నూతనశాసనాదులు ప్రకటింపబడినవి. నమగ్రముగ నుండునటుల వారి హిందూమహమ్మదీయ మతాయుగముల సంస్కరించి ప్రకటించుట యోలేక నూతనగ్రంథము నాంధ్రభాషను రచించుటయో ముఖ్య వసరము. అందువిషయము శ్రీ శర్మగారు తమశక్తి సామర్థ్య

ములనువయోగించి యాంధ్రభాషను సమగ్రభారతదేశ చరిత్రమును రచించి కృతకృత్యులగుదురని విశ్వసించుచున్నాము. వెల రు 1-12-0

16. ఆంధ్రదేశచరిత్రసంగ్రహము (క్రీ-శ 1857 వఱకు) శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిచే రచింపఁబడినది. శ్రీ శర్మగారు 1947 సంవత్సరమున All India Radio మదరాసుకేంద్రమున ఆంధ్రదేశచరిత్రమునుగూర్చి చేసిన ప్రసంగము లీ గ్రంథరూపమున వెలువడినవి. రేడియోప్రసంగములగుటచే నిది సంగ్రహముగ ముఖ్య విషయములనుమాత్రమే తెలుపుచున్నది. ఆంధ్రదేశచరిత్రమును విపులముగ శ్రీ శర్మగారివఱకు సుప్రసిద్ధచారిత్రకపరిశోధకులు మన కళాశాలావిద్యార్థుల కుపయోగముగ రచించి ప్రకటింపవలసియున్నది. ఈగ్రంథమున గల పండ్లొండు ప్రసంగములయందును సాతవాహన యుగము మొదలు కంపెనీ పరిపాలనాంతమువరకును గల యాంధ్రదేశ చరిత్రము సంగ్రహముగ వివరింపఁబడినది. ఈగ్రంథ ప్రాశస్త్యమును గమనించి విశ్వవిద్యాలయాధికారులు కళాశాలల దీనిని పఠనీయ గ్రంథముగ నిర్ణయింతురని కోరుచున్నాము. మనవిద్యార్థులు తమ దేశ చరిత్రాంశముల నెఱుగక యస్యదేశవృత్తాంతముల బఠించుచుండుట నేటి విద్యావిధాన విమర్శకులకు సునిదితము- ప్రతియాంధ్రుడు నవశ్యముగ తనదేశచరిత్రము నభ్యసించవలయుననియు సందులకు సంగ్రహముగ నీగ్రంథమును, జాతీయదేశచరిత్రమునకు రంగస్వామి ఆయ్యంగారురచించిన Pre-musselman India మొదలగు గ్రంథములు నవశ్యపఠనీయములనియు దలచుచున్నాము. వెల రు 1-8-0 మాత్రము ఆధునిక వాఙ్మయకుటీరము, పురశవాకమువకు వ్రాసిన దొఱకును.

17. తెలుగుమొఱుగులు. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది. శ్రీ శాస్త్రిగారి విమర్శనములను సారస్వతసేవను గుర్తింపని యాంధ్ర సారస్వతాభిలాషులుండుట యరుదు. వీరిదివరలో

భారతి, యాంధ్రవర్తిక మున్నగు పత్రికలలోబ్రకటియిన విమర్శక వ్యాసముల నీవంపుటమున బ్రకటియిరి. ఆంధ్రసారస్వతమునుగూర్చియు, చాచీనాంధ్రభాషనుగూర్చియు పెక్కు వ్యాసము లిందు ప్రకటికములు ఆంధ్రభాషావికాసమును గూర్చినవ్యాసములేగాక భాషా సంస్కరణములను విరియించుటకు, గ్రంథగ్రంథములు, అక్షరములను పరిశోధించు భక్తి యు పరిశోధనము మున్నగు అమూల్యవ్యాసము లిందుగలవు. ఆంధ్రలిపిసంస్కారమిందలి చివర వ్యాసము. శ్రీ శాస్త్రిగారు సుప్రసిద్ధ విమర్శకులు ఈగ్రంథములందు బ్రకటింపబడిన విషయములనుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయము లుండకమానవు. అయినను శ్రీ శాస్త్రిగారి యమూల్యభిప్రాయములు సమాదరణీయములనుటకు సందియము లేదు. 'స్వర్ణయా వర్ణతే విద్యా' యనునటుల భాషావిషయముల మధించినగాని నైజ్యూపము దెలియుట శతకము. తమ పరిశోధనల నీగ్రంథమాపమున వెలువరించి శ్రీ శాస్త్రిగారి రాంధ్రభాషాపరిశోధకులకు మిక్కిలి యుపకారమొచ్చియున్నారు. వెల రు 2-0-0

ఆంధ్ర గ్రంథమాలా ప్రకాశకులకు వ్రాసిన దొరకును.

సీ. డక్షిణపవనంబు తనుగఁదముననూని

మలయాదలముమీఁది మరులుమానఁ

దివిదిపట్టిన లేతచివురుల చాయకుఁ

గరతలంబులకాంతి వరములొసఁగఁ

గురుమనుల్ గోయుచో గోళ్ల మెఱుంగులు

తనిమొగ్గలకు గవుసెనియ లొసఁగఁ

బిలువంగఁజెలఁగెను పలుకులు రాజకీ

రములకు నొజ్జతనములుసేయఁ

గురులు నలుపిండుబెరయంగ వనయూ

రముల గతులువేడ గమనలీల

ననఁగివెనఁగి ప్రీతి వనకేలి సలిపిరి

వనజముఖులువేడ్కఁ బనుపుసేయ.

28

సీ. ధమ్మిల్లభారముల్ కమ్మపూవులతోడఁ

బాదిగొని వెన్నులఁబాలసి వేల

నలికతలంబులఁ బాలుచు కుంతలములు

ఘర్మజలంబులఁ గలసియంట

గహ్వరదళముల కాంతిమిన్నక కొన్న

చెన్నునఁగనుఁగవ జేగుటింప

సోలెడు వల్లులఁబోలెడు మేనులఁ

బయ్యట గ్లాని ప్రస్ఫురింప

ఘనపయోధరముల కాశ్మీరచర్పలు

గలఁగ నలనగతులు చెలువమొండఁ

బువ్వఁబోడులంతఁ బుష్పపచయకేలి

సోలినచ్చిరా నృపాలుకడకు.

29

మ. పరవై యొప్పెసలారు మానికెపు సోపానంబులం బ్రజ్జల
ద్వార వజ్రోపల సైకతంబులను సావర్ణారవిందంబులన్
హరినీలాసితవారిజంబులను జక్కాంగాదివాః పట్టివి
స్ఫురణంగల్లు సరోవరంబుగనియెన్ భూవల్లభుండయ్యెడన్. 30

కం. మొగములు విరిదమ్మలఁ గుచ
యొగములు కోకములఁజూడకు లుల్పలముల మం
దగతులు హంసలఁదోల న
యగుగళిఁ జొచ్చురిసతుల్ సరోవర మెలమిన్. 31

చం. కటివడఁకాడ నీల్ల ససికొను కరంబుల నక్కులిచ్చి పి
న్నట తరళంబుతోడ నయనద్యుతి భ్రాంజితలందె ర్ప నుం
గుటములుమోచి నిక్కుమరు గొగ్గొచ్చిచమ్మలచాయ మోముచ
క్కటి కెవంగఁగొచ్చె నొక కామిని తోయజవండమిమ్ములన్. 32

తే. గీ. ఒలిమిరాహు సుధాంశు బింబంబువెఱచి
పాటఁగడుడని వెనుకొనుపగిచి నొక్క
యెడ నఖులుగూడి చెల్లరేగి యాచుచోట
నీలవేణియు మొగమాను నెలఁతకొప్పె. 33

తే. గీ. సతులు చల్లుఁ బోరాడుచో జలకణములు
నెఱికురులమీఁదనిండి కిక్కిరిసి చెలువ
మమరె గనుగొన నింద్రనీలములతోడఁ
గలఁడుఁగొచ్చిన మా క్రికంబులును బోలె. 34

తే. గీ. కాలుఁగన్నులు ముద్దుమొగములుఁ దమకు
నసదృశప్రభావమునఁ జెల్వగుటఁజేసి
మునిగిమీలను దలలెత్తి వనరుహములఁ
దూలకఱచిరివన కేళివేళ సతులు. 35

తే. గీ. అలికలితపంకజము నొక్కయతివ దెచ్చి
చుట్టమగునట్టి వనితఁకుఁ జూపుటయును
తనకురులు మోము నెదుట నద్దంబులేక
తోచెననుచు నమ్ముగ్ధ యదృశముఁబొందె.

86

సీ. కేలిదెప్పుముసేసి క్కాలి లీలావతి
నీఁ దించుచును నొక్కయింతిడసి
చేయిచ్చి యిందు విచ్చేయుమంచును దన్వి
నడిపించుచును నొక్కవడఁతి నూది
ముదితఁజేకూడను ముత్తలాడుచు నొక్క
తరుణికి నిమ్మలఁ దమ్మయొసఁగి
రమణిపాపటఁ బువ్వురజముఁ బోయుచు నిదె
మిగిలెఁ గొమ్మని యొక్కమగువకిచ్చి
కదలఁబడినట్టు లొక్కలెఁ గొగలించి
ముంపుమునిఁగి నట్లొక్కతె మోవియాని
లలితనాయకకేలీవిలాస మమర
లీల జలకేలి సలిపె భూపాలసుతుఁడు.

37

సీ. కలయంగ నలఁదిన కస్తూరి పెల్లున
జలములనెల్లను గలఁగఁజేసి
కుచమండలంబుల కుంకుమచర్పల
నీరెల్లజేవులు నీరుసేసి
తనులిప్త సురభిచందన కర్దమంబున
వారి నెల్లఁ బులకవండు సేసి
మూలల నవపుష్పమాలికావిరతుల
వనమెల్లఁదెట్టునఁ గొనఁగఁజేసి

యలక లలిక వీధినటఁ గన్గవలఁగెం
 పెలయఁ గామచిహ్న లెల్ల బెలయ
 నలరువాతు లమర జలకేలి సాలించి
 కొలను వెదలి రింతు లలనగతుల.

౩8

ఆ. వె భూమినిండి మింటఁబూర్ణమై కరకట
 మకర మీనరాశి మహితమైన
 హరియశస్సుధాబ్ధితుండల తుంపురు
 లనఁగఁ జక్కలొప్పె నాకసమున.

౩9

సీ. ధర వియోగులనెల్లఁ బరిమార్చఁబూని హృ
 ద్భవుఁడుగట్టివ వీరవట్టమనఁగ
 విరహబుద్ధిపై దండువెడలుచో మదనున
 కెత్తిన కఃజివురెల్లియనఁగ
 నలిఁజ్రాపితులమీఁద గొలిపెనుమరుకరి
 ఘుఘ్రపంకాంకిత కుంభమనఁగఁ
 జొత్తిల్లఁ జిథిలనెత్తుటఁ దోఁగిన
 శంఖః ద్విషుచేతి చక్రమనఁగఁ
 దూరుకొండ తుట్టతునిమోదువున వేలు
 గొమ్మవలుదవూపు గొలకవోలెఁ
 గందుబెరసి రాగకాంతిదలిర్పంగ
 మర్షమొప్పుఁ జందమామవొడిచె.

40

తే. గీ. అమరు లన్మృతాబ్ధిలోపలి యన్మృతరసము
 వెండిచేరుల పటికంపుకుండఁగట్టి
 చేడుకొనియెదరోనాఁగ శీతరోచి
 మెల్ల మెల్ల న రుచులతో మిన్నువ్రాఁకె.

41

తే. గీ. తనరి రాగిల్లి ముక్తుడై తరతరంబు
నిర్మలత్వంబుఁ బొందుచు నీరజారి
పరమయోగియుఁబోలె నత్పథమునందు
నడువఁగాఁ జొచ్చెఁ గువలయానందమెనఁగ.

42

తే. గీ. ఉదయరాగ నిండుంచక యుజ్జగించి
నిండుఁ జందుఁడు గన్నులవండువయ్యె
ధావనానంతర స్నిగ్ధదాక్షిణ్య
రాజశుద్ధాంత దంతవజ్రములకాంతి.

43

తే. గీ. కమలిసీ కాంత యెంతయుఁ గంది వంద
వారణీసక్తుడై వసువ్యయముచేసి
యరిగినట్లు సరాగియై యంబరంబుఁ
దొఱఁగి పశ్చిమజలధిలో నుఱికెఁ దరణి.

44

క. తరుణుండగు శీతలకరు
మరగి వియల్లక్ష్మీ తన్నుఱూలి ముదుకడున్
ఖరకరుడును నని చొచ్చిన
కరణిన్ రవి పశ్చిమాదికడఁ గుంకెప్పఱు.

45

చం. నలువగు రక్తి మించినమనంబున నుబ్బునలూపువుట్టి చెం
గలువవికానవేళ మురుకంబు నటింపఁగఁ బువ్వఁబోడి మొ
క్కలమునఁబేర్చి నాథు నధికారముఁ గైకొని కేలినలైన
చ్చలమున సిగ్గుచాలమియుఁ జన్దవహారము లోలిఁ జెప్పగన్.

46

తే. గీ. వామనానేకవము చక్రవాళ కుధర
ధాతుతటము గోరాడుచోఁ దరులువిటిగి
కూలుటయు మింటి నెగ నెడు ధూళివోలెఁ
బర్యేనెఱసంజ పడుమర పట్టుకొనుచు.

47

చం. అలరుల పాన్సులం దలిరుటాకులసజ్జల హర్ష్యవేదీకా
 తలముల పీఠెయిండ్ల సికతాళయనంబుల మున్వియుక్తిమై
 నలందురివందు కందువల నప్పటికప్పటి కింపుఁ జెప్పఁగో
 ర్కులు తనివారివేడ్కపడఁగూడిరి వేడుకతోడ దంపతుల్. 48

చం. పలుచని చంద్రికారసము ప్రన్ననీ నున్ననితేటకొమ్ముఱుం
 గులతుదలందలియ్య నెలకొమ్ములకాంతి పసిందినిగ్గుతోఁ
 గలపి యలంఠివన్నెయిడి కాయజనిల్పిన రత్నశ్రేణిక
 న్నలువ సజీవిఁజేసె నొకొనాఁ దగు నాతివిభాతి చూడ్కికిన్. 49

సీ. దశమైన చీకటి గుళియలుసేసి ప
 ద్వాననుం డామువు వోసెననఁగఁ
 దొలుకారుమెఱుగులు కొలదికి వి
 రించి వాల్చుల నూరించెననఁగఁ
 జంద్రికాసార మబ్జఁడు గట్టిగఁ బద
 నిడి యాణిపాణియుం బడిసెననఁగఁ
 బాటించివిధిరాగ పరమాణువునఁ బల్ల
 విశమూర్తిగాగ నిర్మించెననఁగఁ
 బొలుచు నలులను మదనునమ్ములను ముత్తి
 యముల విద్యుమ్మల్లిక నపహసించుఁ
 దరుణియలకలుఁ జూడుకలు దశనములును
 నధరమును జిస్తుతింప నాయలవియ్యెల్లు.

50

చ. పరముఁడు కంధర స్థలముపై నిడివేడుక ముద్దులాడఁ గాఁ
 గరమున మాళిగఁగయుడకంబులు మెల్పునఁబీల్చి యూడి కీ
 కరములు భూషణేందునకు (కారవ) తారకలీలఁ జేయు త
 త్కరివదనుండు మత్స్యతికిఁ దాగుముఖస్థితితోడఁ దోడగున్. 51

చ. గొనయము తమ్మినూల్ చెఱ్ఱఁగోల ధనుర్జత పూవు లమ్ములే
టును నొకమాటు తానలనుడున్ మును నుగ్రుజయించి వీరరా
శి నొడుచు పేమిచెప్పనని చేయునుతుల్ తగు మోహనప్రవ
ర్తన గల కాము డీవున ముదంబున మీకిలఁగామసౌఖ్యముల్. 52

సీ. పరిణత ఫణిలతావత్రిబుఁ గడిసిన
చివురు నాఁ జెక్కఁగ జేయిచేర్చి
కందర్పు మదకరి కరముపై జక్కవ
లెఱ గెనాఁ దొడఁ గుచ మిఱియ మోపి
దవనంబు పొకలఁ గవిసిన మంచునాఁ
బలుచని చెమట మైఁ గలసి మెఱుఁ
గలువ రేకులు మాక్తి కనుల సీనెడి వనాఁ
గన్నుల బాష్పంపుఁ గణములురలఁ

గీ. వేడినిట్టూర్పు గాడ్పులు విరహపహ్ని
శిఖలు ప్రబలంగ వలవఁతచింత నొగిలి
యేకతంబున్నదాని రాజేంద్రతనయుఁ
గసిరి లతికా గృహంబులో వసజముఖులు.

5

సీ. ప్రాణంబులెడల సభ్యాసంబు నేయు మా
ర్గంబున నిట్టూర్పు గాడ్పులెనఁగ
గవ్యకాలగ నేయి గృమ్ముకైవడిఁ గామ
శిఖఁ గ్రాఁగి మైదీగ చెమటవాడమ
మదమనమ్ములు నీరు పడఁగు పెట్టిసక్రియ
వాలుఁగన్నులు బాష్పవారి మునుఁగఁ
బగ లేదుటయు నెడఁబడు రథాంగముచంద
మునుఁ జన్నులు ముఖోద్గముగ కడంగ

....వీసత్ప్రప్రబంధపద్యావళి.

...స్వామి...నొడలి...నొంపు వడి యొడలు
భూమణములతోడి పొత్తువిడిచి
లాతురైరి సఖులు లలతులు వాయని
ప్రాతలైరి వివధరాజ సుతకు.

54

సీ. మకరధ్వజుని విల్లు మనము వాయని నిడి
నమలింపుగాఁ జేయు నల్లఁజెఱకు
మదను బాణావళి మనము క్రమ్ముల్లవై
బాలుపారఁ దుఱిమెడు పుష్పచయము
మనసిజాతుని యెల్లి మనము వినోదార్థ
మై వచ్చి యాడెను మావిచిగురు
మరుతీహయములు మన యింద్రియలోఁ బ జ
రంబులఁ బొరలు కీరవ్రజంబు

గీ. తాననంగుఁ డట్టివాని యలంచుట
యేమి ? యతఁ కడిమియేమి ? యతని
బీరమేమి ? ధరణిఁ బిచ్చుక యలుకేమి
వాలఁగ... .. నేమి వాలుఁగంటి ?

55

సీ. ఏవునఁ జెలరేఁగి యేయు మనోజన్ము
చెఱకువిల్ రెండుగా విడిచివైతుఁ
బలువలై పలుకు చిల్లల నాలుకల ముల్లు
విఱచి యారములలో పెదల నడఁతు
ముదమున మ్రోయుతుమ్మెదలఁ బరపక లతాం
తములలో మునుగంగ (నిమురింతుఁ)
దగులమై వీలెంచు కట్టిగాళాగంధ
వహు మహాహీంద్రుని వాతద్రోతు

గీ. నేటికులికదు నాయట్టి బోటికలుగ
పెలఁడి ! నీమదిలోపల వెఱవకుండు
మమ్మ ! దైర్యంబు వదలకుమమ్మ యెంచుఁ
గ తలము గల్గుమేనికి గలదెబ్బాధ.

56

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

1947-48

నర్వజిత్రం వత్సర ఆయవ్యయ

పట్టిక .

స ర్వ జి త్స ం వ త్స ర ము .

ఆ య వ్య య ప ట్టి క 1947—48.

ఆయాము.	మొత్తము.
1. సంవత్సరాది నిలువ	394- 4-8
2. బ్యాంకివడ్డీ:-	651- 6-0
బాబ్బలివారి వార్ బాండ్ మీద	399-0-0
వేంకటగిరివారి గవర్నమెంటుపత్రిక	252-2-0
సీఎంఐబ్యాంకివడ్డీ	0-4-0
	651-6-0
3. పత్రికచందాలు	178- 0-0
4. ఇతరజనులు	2-13-3
5. పుస్తకవిక్రయము	1580- 8-9
	2802- 0-8
వ్యయము	మొత్తము.
1. ఉద్యోగులజీతములు	1832 0-0
2. ఉద్యోగుల ప్రయాణ వ్యయము	9- 0-0
3. పత్రికకుళాగితము	75- 4-0
4. పత్రికముద్రణము	255- 0-0
5. చిల్లరబైండింగు	51-13-0
6. నిఘంటుబైండింగు	620- 5-0
7. పత్రికలకు చందాలు	48- 6-0
8. కొనినపుస్తకములు	206-11-8
9. పోస్టువ్యయము	24-12-6
10. సాదరు	108- 4-0
11. సంవత్సరాంతమున నిలువ	70-8-11
	2802-0-8

పుస్తకవిక్రయము.

1. విప్రనారాయణ చరిత్రము 5- 8-3	19. శతకసముచ్చ యము 1 2- 9-9
2. జైమినిభారతము 10-13-9	20. డిటా 11 2- 2-6
3. ముద్గమల్లుని బెజ వాడ శిలాశాసనము 7- 4-3	21. పరివర్తు స్తకభాండా గారిము 11 భా 1-11-9
4. జ్యోతిశ్శాస్త్ర సారము 2- 5-6	22. డిటా 111 0-14-0
5. సర్వేశ్వరశతకము 0- 8-3	23. నూత్రాంధ్రవ్యాకర ణము 2-11-9
6. కావ్యాలంకార చూడామణి 1- 5-0	24. రసాభరణము 4- 0-9
7. అకారాద్యమండిత గ్రంథసూచిక 0-13-9	25. ఆంధ్రశబ్దచింతా మణి 8- 7-9
8. ప్రాకృతభాషాపత్రి 1- 6-6	26. పోడిశకుమారచరి త్రము 4- 0-8
9. శివతత్వసారము 1-15-6	27. హాసపదేశము 0- 7-3
10. చంద్రభాను చరి త్రము 8- 2-3	28. రాయనాచకము 2- 4-0
11. ఆర్యభాషావిజ్ఞా నము 1 6-0	29. సింహాసనద్వాత్రిం శిక 1 భా 5- 3-9
12. హాస్యరంగములు 0- 7-0	30. డిటా 11 భా 5- 3-9
13. మహ్మదుదాసనిలాస నాటకము 0- 8-0	31. నిఘంటుచరిత్రము 0-11-3
14. కాళిందీకన్యాపరి ణయము 1 6- 4-0	32. ఆంధ్రకౌముది 2- 9-9
15. డిటా 11 భా 3- 8-9	33. బాలభారతము 1-15-6
16. ఆంధ్రధాతుమాల 6-13-6	34. Dravidian Lexicography 1- 3-0
17. శాసనపద్యమంజరి 1 భా 10- 8-3	35. Defence of literary Telugu 1-6-0
18. డిటా 11 భా 0-14-0	36. చాటుధారాచమ త్కారసార 1- 6-9
	37. సాంబోపాఖ్యానము 8- 0-8

38. రసార్ణవాలంకారము	1-18-0	46. కావ్యాలంకారచూడామణిపాఠభేదములు	1-12-0
39. కవిజనోజ్జ్వలనిసమస్యలు	1- 2-6	47. సీతారామచరిత్రము	4-18-0
40. రఘునాథరామాయణము	8- 2-0	48. శతరరామచరిత్రము	17-11-8
41. రజతోత్సవసంపుటము	7- 0-9	49. ఆమరుకము	4- 7-3
42. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్వ్యుత్పత్తిచరిత్రము	1- 5-0	50. ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయవికాసవైఖరి	4-10-0
43. ఆరవదేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	1- 9-6	51. శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రవిఘ్న-లుపు 1 వ భాగము	378-14-6
44. లక్షణపాఠసంగ్రహము	0-15-0	52. డిటా 2	299- 1-8
45. లౌకికన్యాయవిపరణము	0- 7-8	53. డిటా 3	312- 1-8
		54. డిటా 4	325- 9-0
			1494- 0-9

కిళాంబి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వెంకన్నపంతులు,
కార్యదర్శులు.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

1948-49

సర్వ ధారినం వత్సర ఆయవ్యయ

పట్టిక .

సర్వధారి సంవత్సరము (1948-49)

ఆ య వ్యయ పట్టి క.

అయము.

మొత్తము.

1. సంవత్సరాది నిలువ		70- 8-11
2. బ్యాంకింగ్		
శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజు రు-అ పై		
వారిపత్రిములవలన	399-0-0	
శ్రీ వేంకటగిరిమహారా	196-0-0	
జువారిపత్రిములవలన		
సేవింగ్సు బ్యాంకింగ్	0-3-0	
	<u>595-3-0</u>	595- 3- 0
3. పత్రిక చందాలు		64- 8-0
4. చిల్లరజమలు		1- 6-9
5. పుస్తకవిక్రయము		1298-11-6
6. చేబదుళ్లు		200- 0-0
	<u>మొత్తము</u>	<u>2230- 6-2</u>
1. ఉద్యోగుల జీతములు		871- 8-
2. ఉద్యోగుల క్షయభత్యములు		30- 0-
3. పత్రిక కుకార్తము		8-11-
4. పత్రికముద్రణము		153- 0-
5. చిల్లర బైండింగు		30 4-
6. నిఘంటు బైండింగు		380- 4-
7. పత్రికలకు చందాలు		37-14-0
8. కొనిన పుస్తకములు		114- 1-6
9. పోస్టువ్యయములు		21-15-0
10. చేబదుళ్లు తీర్చినవి		255- 8-0
11. సాదరు		11- 9-9
12. సంవత్సరాంతమున నిలువ		238-10-2
	<u>మొత్తము</u>	<u>2230- 6-2</u>

పుస్తకవిక్రయము. 1948-49 సర్వధారిసంవత్సరము.

వివరము.	మొత్తము.
1. విప్రనారాయణచరిత్రము	3-14-0
2. జై మినిభారతము	8- 4-6
3. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము	14- 1-9
4. సర్వేశ్వరశతకము	0- 6-0
5. శావ్యాలంకార చూడామణి	1-15-0
6. ప్రాకృతభాషాత్పత్తి	1- 8-0
7. శివతత్వసారము	3- 8-0
8. చంద్రభానుచరిత్రము	4- 8-0
9. శివరాత్రిమాహాత్మ్యము	0-12-0
10. ఆర్యభాషావిభాగము	2-12-0
11. హృస్వరంగములు	0- 8-0
12. నారసింహపురాణము	2- 0-3
13. మున్నూరుదాసవిలాసనాటకము	1-14-3
14. కాళిండికన్యాపరిణయము 1 భాగము	5- 8-0
15. డిటా 2 ,,	1- 7-0
16. రెడ్లనాటిరెండు శాసనములు	0- 8-0
17. ఆంధ్రభాషామూల	1- 8-0
18. శాసనపద్యమంజరి 1 భాగము	28-15-6
19. డిటా 2 ,,	1-15-0
20. సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము	0- 8-0
21. రసాధరణము	1- 0-0
22. షోడశకుమార చరిత్రము	3- 4-0
23. సింహాసనద్వాత్రింశిక 1 భాగము	2- 3-0

92-12-3

పుస్తకవిక్రయము. 1948-49 సర్వధారిసంవత్సరము.

వివరము.	మొత్తము.
	రూ॥ 92-12-3
24. సింహాసనద్వాత్రింశిక 2 భాగము	2- 3-0
25. ఆంధ్రకాముది	1- 8-0
26. బాలభారతము	0-12-3
27. Dravidian Lexicography	0- 4-0
28. సాంబోపాఖ్యానము	4-10-0
29. కవిజనోజ్జీవనిసమస్యలు	0- 8-0
30. రఘునాథతామ్రాయణము	0- 7-0
31. రజతోత్సవసంపుటము	11- 0-0
32. అరవదేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	0- 4-0
33. లక్షణసారసంగ్రహము	0- 8-0
34. లౌకికన్యాయవివరణములు	2- 4-0
35. ఉత్తరరామచరితము	1- 0-0
36. ఆమరుకము	2- 0-0
37. చంపూరామాయణము	1- 0-0
38. ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయ వికాసవైఖరి	2- 0-0
39. శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు 1 భాగము	849- 4-0
40. డిటా 2 ,,	270-12-0
41. డిటా 3 ,,	277- 8-6
42. డిటా 4 ,,	277- 8-6
43. విడిసంచికలు	0-10-0
	1298-11-6

శిలాబి రాఘవాచార్యులు,
విజయూరి వెంకన్నపంతులు,
కార్యదర్శులు.

అంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వెంకటమారయహీనతి సూర్యరావు బహద్రులవారు
పితృరము మహారాజులవారు, పరిషత్తుకార్యదర్శకులు.

శ్రీ శ్రీ వెంకటాద్రి మహారాజులవారు.

శ్రీ శ్రీ బొమ్మిలి మహారాజులవారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వెంకటాద్రి అప్పారావు బహద్రులవారు, ఉయ్యూరు ఇమింజులవారు.

కార్యదర్శకులు.

కొంలి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. పి., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్న పంతులుగారు, ఎం. పి., (సహాయకకార్యదర్శకులు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ నివాస బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తిసాయండుగారు,

(కోకాధ్యక్షులు.)

1, వీరూరిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావుసాయండుగారు.

2, కోకా శివనాథకాశ్రిగారు

3, కొమ్మిరెడ్డి శేకనాథమూర్తిసాయండుగారు, బి. పి

4, వెంపటి రామబ్రహ్మణ్యుగారు.

5, నిమిషవోలు వెంకటరావుగారు, ఎం. పి.

6, ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణమూర్తిరావుగారు, బి. పి., బి. ఎల్.

7, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. పి., ఎల్. ఎల్. బి.

8, మందూరి శుశ్రవణదత్తుగారు, బి. పి.

9, శేకనరపు కామరాజుగారు.

10, నేడుల శ్రీరామచంద్రకృష్ణగారు, ఎమ్. పి. (అధ్యక్షులు)

11, వెంకటాచల సూర్యనారాయణకాశ్రిగారు.

శ్రీ సూర్యరాయాం ధృనిఘంటువు.

గ్రంథాలయం
ప్రథమ సంపుటము.
మొదటి సంపుటము... ౧... ౬... ౩...
౩... ౩... ౧... ౧౯౮౯

బడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 950 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున లకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తే' మొదలు 'స' వఱకుగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల 'సుత్తమమయినది. ఈపుస్తకమును రచించుటకు ముద్రించుటకు విశేషప్రవృత్తియు పెట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది ఫెలలు నిర్ణయింపబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి రెండు రూ 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు.

